

ТЕТЯНА ФРОЛОВА

ЖИВ СОБІ НА СВІТІ КАЗКАР

казки

ЛЬВІВ - 2013

Авторська редакція

© *Тетяна Фролова, 2013*

ЗАМІСТЬ ПРИКАЗКИ

Жив собі на світі сивий казкар. Він був старий-престарий, як найдавніша казка. Його мудра голова мохом поросла, а з сивої бороди туман клубочився. Сидів дід на пеньку під дубом у холодку. Ноги його коріння пустили та в землю вросли, а руки часу не марнували, а щось тесали та стругали. Мабуть, для дітей небачені іграшки витісували та вистругували. Хто таку іграшку в руки візьме, того щастя не обмине. Ото й збиралися біля старого діти. Не боялися, що він не такий, як усі бабусі і дідусі. Сивий дід не мовчав: казки виплітав, дітей добру навчав. Пташки йому на плечі сідали, що діється в світі, старому розповідали. А він ті розповіді слухав, потилицю чухав, щось собі міркував, ті розповіді на казки перекладав. Навколо старого ліс шумів. Казкар його шум розумів. Он тендітна берізка скаржитья, що розлогий дуб їй сонце заступає, рости не дає.

– Нічого, берізонько, – заспокоює її дід. – Рости потрохи. Зате дуб тебе від бурі захистить. Ти ж знаєш, як воно у бурю буває. Берізка гнеться, та не ламається, а могутнього дуба буває, й з корінням вирве. Не ремствуй, сестрице. Рости собі. У лісі всім місця вистачить.

А он молода ялинка своєю красою пишається. А ясен їй:

– Ну і гарна ж ти, панно, як намальована. І струнка, і пишна. Дивився б – і не надивився б на тебе. Минувався б – і не намиливався б тобою.

А ялинка сумно так йому відповідає:

– Що мені з моєї краси? Не довго й мені пишатися. Як настане зима, як одягне нам снігові козушки та шапки, прийдуть люди та й зрубають мене. Їм на новий рік саме такої ялинки й треба. Це я вже знаю.

– Так зате ж на святі побуваєш, – позаздрила посестрі кривенька покручена ялиночка. – А на святі вогні, блиск, гірлянди, іграшки. А довкола тебе хороводи водять та пісень співають. Ах, яке то щастя. А от мене не зрубають – красою не вийшла. Бачиш, яка я крива та покручена. Ах!

– Ой, не заздри мені, сестрице. Знаю я, що після такого свята буває. Розказували мені старші ялинки, а їм, либонь, хтось із пташок розповідав. Після свята засохлу і обшарпану ялинку викинуть на смітник – та й по всьому. Добре, коли хоч сплять. Ні вже, краще тут у лісі красою пишатися та комусь око тішити.

– А я б таки хотіла б на свято, – зітхнула кривенька ялиночка. – Хоч один день у блиску, а далі – нехай хоч що. Ах, мені таке щастя не судилося.

– Кожен щасливий і нещасний по-своєму, – зітхнула красуня і її смоляна сльоза скотилася по стовбурі.

– Я не дам тебе зрубати. Я захищу тебе, – хитнувся всім стовбуром ясен.

Старий казкар і собі зітхнув.

– Ех, що то молоде. І хотів би їм допомогти. Та як?..

Зажурився старий, задумався, а потім сказав:

– Не печалься, сестро. Що зарання журитися? Ще поки та зима у віхоли загуде, тішся пташиним щебетом, лови співанки вітрів, живи.

В лісі стало тихо. Деся здалеку почулися дитячі голоси.

– О, дітки йдуть, – посміхнувся старий казкар.

– За казками йдуть. А я вже їм приготував одну з найкращих моїх казок. А може й не одну. Було б тільки бажання ті казки слухати. А бажання у дітей є, я знаю. І не втомляться, і не злякаються. Ходіть сюди, ціп-ціп! Дід вже вас зачекався. Казка в тайстрі занудилася. Ходи-но сюди, моя хороша.

І дід дістав з тайстри казку. А тут і діти підійшли, оточили діда зусібіч. І зовсім їх не лякало, що дід старий, що дід такий... Старий і не зовсім звичайний. Ясна річ, казкар... Діти знали, що дід добрий, а його казки найдобріші в світі. Білочка нище спустилася, вместилася на гілці – теж казку послухати охоча. А там дятлик виглядає, а он синичка. Всі знають, що зараз почнеться казка. І вона почалася.

ДІВЧИНА КНЯЖОГО РОДУ

Цю історію розповідали старі люди, а їм – ще старші. І так вона дійшла до нас, з давньої давнини аж до наших днів, і я рада, що можу переповісти її вам. А ви вже, як хочете, так її і приймайте.

Було це, як я вже сказала, дуже давно, ще в часи княжої доби. Тоді на наших землях княжили князі. Князівства були і великі, і середні, і невеличкі, і зовсім маленькі. Князь Марко княжив на своїх землях, що дісталися йому у спадок від його батьків. Князівство було не дуже й велике, зате земля тут була родюча, добра, аж масна, хоч замість хліба її їж. Сам князь, з дружиною та донькою Олесею, не жив у великій розкоші, зате люди у нього не бідували. Дбав він про них. Не заставляв їх працювати через міру, не кривдив нікого, чинив справедливий суд, дітей грамоти вчив, – словом, жилося тут мирно і спокійно. Мав той князь одну журу: не було у нього сина. Донька Олеся, хоч була і гарна, і розумна, та все ж була дівчина. За тодішніми законами того краю вона не мала права на успадкування влади. От якби син. А сина не було. Ще, якби Олеся заміж вийшла та народила сина. Тоді б її син міг би успадкувати владу. Але Олеся ще заміж не виходила, та й не знати, чи народиться у неї син. А якщо народиться? Що тоді? Отут і задумався небіж князя Марка Славеслав, що давно вже мріяв посісти княже місце. Тільки що ж йому з княжною Олесею робити? Просто вбити? Він би не зупинився і перед таким злочинством. Аби тільки до влади прийти. Але це було якось дуже відверто. Його відразу і запідозрили б. Олесею любили не тільки князь з княгинею, а й прості люди, і старі, і малі. З усіма була привітна, лагідна, не боялася зайти у бідну хату, щоб чим-небудь зарадити чи допомогти. Ні, тут треба було діяти тонко, хитро, щоб ніхто і не здогадався, що все йде від нього. Навіщо даремно людей проти себе налаштовувати? Довго думав Славеслав і таки придумав. Покликав він усіх своїх чаклунів та й наказав їм зробити так, щоб на їхніх землях нічого не вродило. Неврожайний рік випав. Що тут робити? Славеслав

собі всім запасся. А про інших чого йому журитися? Князь Марко по всіх землях гінців порозсилав: хліб скуповує, свій люд рятує. А наступного року нова біда – знову неврожай: де посуха хліб загубила, де град побив. Покликав князь всіх вельмож на пораду, а з ними і чаклунів, і ворожбитів всяких. А треба вам знати, що в тому князівстві в ті часи ще майже не було християн. Люди вірили у всяких поганських богів: бог сонця, бог вітру, бог дощу, боги річок та озер. Коли всі вельможі повсідалися, князь і питає:

– Вже другий рік на наших землях неврожай. Що робити будемо? Чи не знає часом хто-небудь з вас, кого з богів ми прогнівили? Хто з богів послав на нас таку тяжку кару?

Чаклуни Славеслава давно були готові до такого запитання. Встав головний чаклун та й каже:

– Я б сказав, князю, але боюся накликати на себе княжий гнів та немилість.

– Кажи, – наказав князь.

– Кажи, – як віддуння, повторили за князем його вельможі, і Славеслав також.

– Те, що я зараз вам скажу, дуже страшне. Моє серце обливається кров'ю. Вибачай, князю. Але я мушу сказати, бо йдеться не про мене, не про когось одного, і навіть не про тебе, князю. Йдеться про весь наш люд.

– Кажи вже, – грізно підняв голос князь. – Слухаємо тебе уважно.

– Щоб знову наші землі стали родючими, щоб ні град, ні посуха не нищили наші врожаї, треба, князю... Аж вимовити страшно... Бог моря давно сподобав собі твою, князю, дочку Олесю. Він хоче взяти її за дружину. Він давно посилав нам свої знамення і перестороги. А тепер гнівається, що ми на них не зважили.

– А чому я ні про які знамення нічого не чув? – понуро спитав князь.

– Не чув, князю, бо ми не сміли тобі про те казати. Боялися княжого гніву.

– А тепер, значить, сміли? Тепер, значить, не боїтеся княжого гніву? Та я тобі за ті слова знаєш, що зроблю?

Тут обізвася Славеслав:

– Ти, князю, тримай свою злість при собі. Мій слуга сказав тобі волю богів. І ти мусиш їй коритися, бо ти відповідаєш за цей край своєю головою і своїм життям. Хіба раз так було, що князю доводилося приносити в жертву своїх дітей заради рідного краю? А тут, скажімо так... Велика честь випала твоєї доньці. Сам бог моря хоче взяти її за дружину. Отже, збирай, князю, свою дочку, ладнай у дорогу. Бо коли ти того не зробиш по своїй волі, то народ заставить тебе це зробити. Ми силоміць відправимо дівчину до морського царя, щоб врятувати свій край від напасти.

Сумно розходилися княжі вельможі, розносячи сумну звістку по своїх домівках. Повернувся додому і князь Марко, зажурений та невеселий. Олеся, видно, вже щось чула поміж дівчатами. Очі в неї були заплакані, та в них світилася рішучість і відданість. Дівчина підійшла до батька і тихо сказала:

– Не сумуй, тату. Я вже все знаю. Хіба ж я не княжна? Хіба ж не твоя дочка? Я готова виконати волю богів, щоб прислужитися рідному краю.

Князь обняв свою дочку, а княгиня заплакала, передчуваючи біду.

– Ти, доню, гідна зватися княжною. Але, якби ж ти знала... І мушу тобі те сказати, хоч і не хотів би. Та вже що? Ти дівчина сильної волі і маєш знати все. Підозрюю я, що це витівки нашого родича, мого небожа Славеслава, котрий давно вже бачить себе на княжому престолі. Це його рука, я знаю. Славеслав боїться, що ти народиш мені онуків і тоді не бачити йому княжого престола, як своїх вух. Тому він хоче згубити тебе. З гіркотою мушу тобі це сказати, аби ти не сподівалася, що станеш дружиною морського бога. На те не сподівайся. Все це вигадки. Нема такого бога.

– Я знаю, тату.

– Але я, розумнице моя, хочу довірити тебе іншому богу. Єдиному християнському богу. Він не покине тебе і ніколи тебе не зрадить. Тільки треба молитися йому. Якщо навіть ти вже не

встигнеш навчитися жодної молитви, то молися до нього своїми словами. Він почує тебе і прийде тобі на допомогу. Я не казав тобі про нашого бога. Чекав, доки ти підростеш, бо це небезпечно. Але тепер я розкажу тобі про нього. Я хочу, щоб ти охрестилася і одягнула на шию ось такий хрестик.

І князь показав доньці хрестик, що висів у нього на шії.

– Такий хрестик є і в твоєї матері.

Не кажучи ні слова, Олеся розстебнула гудзик і теж дістала хрестик, що був у неї на грудях. Князь і княгиня радісно скрикнули.

– Доню! Коли ж ти?

– Чому ж ти нічого нам не сказала?

– Боялася вашого гніву.

Ладнали великий вітрильний човен. На ньому не мало бути жодного весла. За тим пильно стежили. Тільки напнуті вітрила. Олеся мала пливати на тому човні, підвладному хвилям і вітрам.

Нарешті човен був готовий. Славеслав сам особисто перевірів, чи на човні і справді не було десь прихованого жодного навіть маленького весла. Марна тривога. Бо що могла б зробити слабка дівчина, маючи навіть весло? Ще доки човен пливатиме по річці, то може щось би їй і вдалося. А потім, коли ріка винесе той човен у відкрите море? Як впоратися їй з хвилями та вітрами? Всі знали, хоча про те ніхто не говорив, що суджено човну або затонути, або розбитися о скелі. Тільки ніхто не знав, скільки часу його носитимуть морські хвилі, доки бавитимуться тим човном морські вітри.

Олесю спорядили, як годиться: короб з одягом і прикрасами, харчі, питна вода, – все, що треба для подорожнього. Єдине, чого ніхто Олесі не міг дати, це надії на те, що та подорож триватиме довго.

Спокійна, аж наче велична, сіла Олеся у той човен, помахавши рукою на прощання. У своєму найкращому одязі, вишиваному та гаптованому, дівчина скидалася на царівну чи

принцесу. Лише корони їй бракувало.

– Яка ж вона гарна, – у розпачі казали хлопці, шкодуючи, що вони не князевичі і що не для них така наречена.

– Яка ж вона гарна, – плакали дівчата, що колись заздрили Олесі, а тепер подумки тішилися, що вони не князівни. На березі ридма ридала княгиня, забувши про свою пишноту і велич. Вона була мати і розлучалася з єдиною донькою. І всі те розуміли. Один тільки чоловік тішився, що все йому так легко вдалося. Це був Славеслав. Він всіх намагався заспокоїти і підбадьорити.

– Чого ви плачете? – казав. – Велика честь випала доньці нашого князя. Сам морський бог бере її за дружину. У розкоші та багатстві житиме.

Хтось з хлопців не витримав і ущипливо зауважив:

– А ти, Славеславе, як найближчий родич, мав би провести дівчину аж до пишних хоромів морського бога. Може б і не повернувся у наші краї. Де вже там! Так і залишився б жити під водою у розкоші та багатстві.

– А може якась акула тобою поснідала б, – докинув другий.

– Що ти! Пошкудуй бідну акулу. Її знудить або вона викинеться на берег.

Славеслав побуряковів.

– Це хто там язики розпускає? Дивіться, щоб я вас часом не відрядив у почесний супровід княжни.

– То й добре зробив би. Думаєш, хтось з нас злякався б? Тоді може дівчина жива лишилася б.

А тим часом підплив другий човен і вивів вітрильник на середину ріки. Далі вже він мав пливати сам. Хвиля вдарила в просмолені боки човна, вітер заграв у вітрилах – і човен поплив впевнено, рівно, спокійно, все набираючи та й набираючи швидкості. Можна було подумати, що тим човном керує вправний човняр. Олеся дивилася обабіч, прощаючись з рідними берегами. Не плакала. Не хотіла, щоб хтось бачив її сльози. Може б і заплакала, якби знала, що ті сльози допоможуть. Та дівчина знала: їй не допоможе вже ніщо. І ніщо.

Під вечір, коли вже сонце прощалося з річкою і з землею, йдучи на спочинок, Олеся побачила широке синє море. І гарно було дівчині на нього дивитися, і страшно водночас.

«Якби то хоч в день, – з острахом подумала дівчина. – А то ж надходить ніч. І сонце заходить червоно. Коли б не на вітер».

Ріка обережно передала Олесин човен морським хвилям, а ті закрутили його, загойдали, здивовано дивлячись на прегарну дівчину, що сиділа в човні. Хвилі зашепталися, засперечалися, а потім послали за морськими вітрами, аби ті побачили, яке диво принесла їм ріка. Прилетіли морські вітри і зусібч вдарили у вітрила. Олесі стало дуже страшно самій, проти ночі, серед морських хвиль і розбурханих вітрів. Довго дивилася дівчина на ту стихію, а потім лягла на дно човна, накрилася теплою маминою хусткою і заплющила очі. Нехай вже буде те, що їй судилося. Тепер могла собі вже і поплакати. Плакала і молилася тому єдиному богу, що мав владу і на небі, і на землі, аби не покинув він її в найскрутніший час. А хвилі ревли, а вітри стугоніли, і вже човен не гойдався, а ледве не перекидався, щоб зачерпнути солоної морської води та й піти на дно.

«Тільки не бачити, тільки не дивитися на розбурхану стихію, – думала Олеся. – Нехай вже буде те, що має бути».

Чи натомилася дівчина від вражень та переживань, чи море так її заколисало, а скорше за все, що русалка Мідана пошкодувала дівчину і наслала на неї міцний сон. Олеся й сама не помітила, коли і як заснула тихим, здоровим, безтурботним сном натомленої людини. А вітри бавилися собі вітрилами, ледве не перевертаючи човен. Ось-ось вітрила не витримують пустоців вітру та й розірвуться на шматки. Аж раптом наймолодший з вітрів Південний вітер сказав:

– Агов, хлопці, стійте-но. Ви тільки гляньте, яке диво спить у човні.

На морі настала тиша. Всі чотири вітри схилися над човном.

– Дівчина, – сказав один з вітрів.

– А яка гарна! – здивувався другий.

– Як же вона може спати, коли ми нарobili тут стільки галасу?

– Ми ж могли її перелякати!

– А могли її човен пустити на дно. Разом з нею.

– Ні, хлопці, так не годиться. Таку вроду губити не можна. Несімо її... Куди? Куди краще направити її човен?

– А хто його зна. Може несімо до турків. Вони здавна цінували дівочу красу.

– Цінували! А якже! Щоб продавати в рабство і наживатися. Ні вже! Несімо краще до Криму. Край благодатний, нехай там собі живе. А від неї і рід піде... Красуні та красені. Хотів би я колись їх побачити.

– Побачиш колись. А зараз не про те. Брате Східний вітре, подуй злегка у вітрила. Бачиш, вони зовсім обвисли і човен зупинився. А знаєте, братове, що я вам скажу?.. Віднесімо ми її човен на острів Тихий. Пам'ятаєте, там бухточка така затишна є? Благодатна місцина, скажу я вам. Якби я був рибалкою, я оселився би тільки там. А так мушу віятися по світах.

– А чому на Тихий?

– Як тобі сказати?.. Там живуть король з королевою, а у них є принц. Красень, а ще й досі не жонатий. От я і подумав...

– Ти правильно подумав. Тільки от... Ми ще про дівчину нічого не знаємо: хто вона така, чому опинилася сама у морі на човні під вітрилами. Все це не просто так собі. Тут мусить щось критися.

– А ви помітили на човні княжий герб?

– Я й уваги не звернув.

– А я відразу зауважив, бо багато бачив на світі. Дівчина та княжого роду. От що я вам скажу.

– А за що ж її так?

– Хтось явно хотів її смерті. Серед людей таке буває. Тих людей інколи важко зрозуміти.

– А врода яка! – захоплено промовив Південний вітер і все віяв та й віяв теплим повітом над личком красуні.

– А ти, Південний брате, тільки б про вроду і думав, більше

тебе нічого не обходить, – дорікнув молодшому братові Східний вітер.

– А що мене ще має обходити? Якби ти, брате, трохи молодший був, то й тебе нічого більше не обходило б, окрім дівочої вроди.

– Давайте ми відлетимо. Нехай дівчина поспить у спокої. Вранці сонечко її розбудить – і всі примари щезнуть.

– Якби ж то так. Ти тільки уяви, як їй було страшно. Сама, серед моря, у вітрильному човні, і навіть без весел.

– А тут ще й ми. Теж хороші! Нічого не скажеш...

– А що ми? Ми – вітри собі. Наша справа – віяти.

– А ще – думати.

– Прийнято вважати, що вітри не думають.

– Ех, як би я хотів знати, хто прирік її на таке.

– Чекати зосталося не довго. Дівчина прокинеться і все розкаже.

– Якщо захоче.

– А чому б їй не захотіти?

– Негоже вітрам з людиною в розмови заходити.

– То що, хлопці, несемо до острова Тихого?

– Та хоч і до Тихого, аби тільки вона нарешті у безпеці була.

– Та буде у безпеці, нехвилюйся так за неї. І не просто у безпеці, а щасливою буде. Не може ж бути такого, щоб така краса не запала в серце молодому принцу.

– Гомонячи отак, вітри відлетіли, щоб не будити дівчину своїм шумом та галасом. Вранці ж вирішили мчати човен до острова Тихого.

Вітрила обвисли. На морі запанував повний штиль. Хвилі ледь-ледь перехлюпувалися між собою. Дівчина спала, забувши про всі свої злигодні. Спала і посміхалася увісні. Вже й місяць, що виглянув з-за хмари, побачив її та й задивився, дивуючись.

– І не молодий вже я, вже стільки часу свічу над землею, а вроди такої ще не бачив. Стривай, стривай... Чом не бачив? Бачив! Та це ж князівна Олеся! Що ж її принесло в море? Як їй не

страшно на тому хисткому човні? Хвилі ж не завжди такі тихі та лагідні. О, я знаю, вони бувають, як гори. Прокотвнуть ненароком її човника – і не помітять. Ні, треба щось робити. Тільки що? Як дівчині допомогти? Кого покликати на допомогу?

Доки місяць отак розмірковував де не взялася страшна хижа акула. Вона давно вже стежила за тим човном. Тут пахло поживою, ніжною і смачною. Ніхто не міг їй завадити. На вітрильники акула нападати не зважувалася, але тут... Акула відчувала, що цей випадок особливий, тут їй можна. Вона тихенько, але швидко наблизилася до човна. Ще мить... А місяць бачив і не знав, що робити, як захистити дівчину від страшної хижачки. Але ж він мусить негайно щось придумати. Мусить, бо потім собі того ніколи не простить. Місяць впав на воду між човном і акулою та й гукнув:

- Русалко! Русалко Мідано, ти тут?
- Тут я, місяцю.
- То допоможи. Чого ж ти ще чекаєш?
- Я й сама боюся тієї страшної хижачки.
- То поклич когось. Бо я не зможу надовго її затримати.

Акула ніяк не могла зрозуміти, що це за перешкода стала на її шляху. Спершу вона хотіла на місяць напасти, бо від її зубів порятунку не було, але незабаром зрозуміла, що на її шляху стало щось неістівне. Хижачка хотіла якось ту перепону обминуть, та нічого з того не вийшло. Якби акула була псом, то вона б загарчала, але гарчати акула не вміла, а тому тільки сердито клацала зубами. Але саме в цей час підоспіла допомога. Русалка Мідана покликала кілька дельфінів. З одним зубаста хижачка ще позмагалася б, але з кількома... Акула різко розвернулася та й попливла шукати іншу здобич. Це була перемога. Життя дівчини було врятовано. Але переможцям навіть нікому було подякувати, бо дівчина спала собі тихим сном, не підозрюючи, яка небезпека її обминула. Всі мовчки розійшлися, а місяць зайшов за чорну хмару. Він мусив трохи відпочити від пережитого. Незабаром вже настане ранок і зійде сонце. І небо, і море вже готувалися до його приходу.

Дівчина розплющила очі і непорозуміло глянула довкіл. Вона так міцно спала, що спершу ніяк не могла збагнути, де вона і що з нею. Їй здавалося, що вона все ще спить і їй сниться якийсь неймовірно гарний і неймовірно жахітний сон. Але це був не сон. І Олеся поступово стала пригадувати все, що з нею було. Пригадала – і знову заплакала, хоч здавалося, що всі свої сльози вони виплакала ще вчора, коли її, слабку і безборонну, прирекли навірну загибель, посадивши у вітрильний човен і пустивши той човен за течією річки. І жодного лицаря не знайшлося, хто захистив би її або кинувся б навздогін у своєму човні, щоб вихопити її з білопінних хвиль. А скільки ж клятв вислухала Олеся. Скільки хлопців хотіли мати її за дружину! Невже тільки тому, що вона – дочка князя? А хіба тепер вона не дочка князя? Мабуть, ні. Бо й сам князь, батько її, не захистив Олесю, а погодився віддати її на жару, зневажену і ославлену.

А ранок був напрочуд гарний. І, здавалося, ніщо не віщувало лиха. Скільки бачило око, – синь морська і небесна. Десь там, за обрієм, море зливалось з небом, і в тому синьому, голобому, блакитному царстві плив її вітрильний човен, відданий волі хвиль і вітрів.

– Пора, хлопці, – розбудив братів Південний вітер. – Скільки ж може дівчина витримувати страх і страждання? Знаєте, як їй там на човні?

– Летимо, летимо, брате. Треба допомогти дівчині.

Острів Тихий і справді відповідав своїй назві. Тут ніколи не вирували бурі і шторми. Скелі якимсь дивним способом відгороджували частинку моря довкіл острова від морських вітрів і натиску хвиль. Недосвідчені мандрівники й не підозрювали, що за тими дикими скелями є така благодатна місцина, такий собі райський острів зі своїми законами, своїм королем та королевою і навіть зі своїм принцом, котрий завдавав смутку королю та королеві тим, що й досі був ще не жонатий, хоч вже давно була його пора. На острові Тихий було чимало гарних дівчат. Батьки були б не проти того, аби їхній син посватав хоч і просту

дівчину. Бо де ж ти і справді візьмеш тут принцесу? Але Лесар і слухати нічого не хотів про своє одруження. Річ у тім, що колись придворний чаклун сказав Лесару, що його наречена припливе до нього з далеких країв на вітрильному човні. От принц і чекав своєї нареченої. Тим він приводив батьків у розпач.

– Ну перестань ти вірити в казки. Ти вже цілком дорослий, – переконував сина батько.

– Хіба ж можна вірити тому балакуну, котрого ніхто на острові й за чаклуна не має? – Дивувалася мати.

Та хлопець знав своє:

– Ні, та й ні. Буду чекати свою суджену, що припливе до мене на вітрильному човні. І не змушуйте мене чинити інакше.

Батьки знизували плечима та й залишали все, як є.

Якось одного погожого дня Лесар стояв на березі моря. Кругом – і на небі, і на морі – була така синь, що очей годі було відірвати. На серці було так гарно. Так і здавалося, що станеться якесь диво. Лесар постояв біля рибалок, подивився на море, на білих чайок. Чомусь йому сьогодні не хотілося йти від тієї сині, від тієї білопінної хвилі. Все стояв і стояв, вдивляючись у далечінь, наче чогось чекаючи. І раптом... Здалося хлопцеві, що наче біле видиво з'явилося на синьому фоні.

– А гляньте-но, хлопці, – звернувся Лесар до рибалок. – Що воно таке? Чи мені здалося?..

Рибалки вдивлялися у синяву, та нічого не бачили. Раптом один, наймолодший і гостроокий зачудовано сказав:

– Та це наче вітрильник...

– І мені так здається, що це вітрильник, – захвилювався Лесар. Сонце сліпило очі, а хлопець все дивився, та й дивився на море. Незабаром і інші рибалки побачили, що це вітрильник. Він прямував до них.

– Але ж на човні, либонь, нема жодного весляра, – сказав один з рибалок.

– Зате є вітрило, – переможно вигукнув Лесар.

– На тому вітрильнику, хлопці, пливе моя наречена. Я знаю, це вона.

Всі вже давно звикли до дивацтв принца, до його казки чи мрії, про котру розповів йому колись старий чаклун, нібито його наречена припливе до Лесара на вітрильному човні. Рибалки тільки посміхалися, бо й справді: що за диво? Ну пливе до них вітрильник. То й що? Хіба ж це дивина? І яке ж було їхнє здивування, коли сам принц кинувся до човна, щоб допомогти йому пристати до берега. А ще більше здивувалися рибалки, коли принц майже виніс на руках безсилу дівчину. Але сам наче й не зивувався. Крізь втому і сльози було видно, яка це красуня. І врода, і одяг, і герби на боках човна свідчили про те, що дівчина ця не простого роду. Але Лесара це зараз мало обходило. Він бачив лице, він бачив яка вона гарна і яка вона втомлена. А ще Лесар знав, що ця дівчина – його наречена. Дівчина дивилася на всіх ясними очима і посміхалася. Вона була зовсім знесилена. Раптом заплющила очі і похитнулася – вочевидь, знепритомніла від слабкості. Лесар підхопив її і гукнув:

– Несіть її в мій палац. Скажете королю і королеві, що це – моя наречена.

– Я б так не поспішав, мій принце, – застеріг один з рибалок.

– А тебе ніхто й не змушує поспішати. Якби я був у твоєму віці, то і не поспішав би, – гостро відповів Лесар. – Вік твій вже не такий, щоб на дівчат задивлятися. А мені саме час.

І повторив хлопцям, що вже підняли дівчину і її речі та й прямували до королівського палацу:

– Чули, хлопці? Щоб так і сказали. Мовляв, Лесар велів передати, що це його наречена.

Король і колева наче й не здивувалися. Вони вже звикли до причуд свого сина. Король лише спитав:

– І що, ця дівчина і справді припливла на човні?

– Так, ваша величність, на вітрильному човні. Ми бачили.

– Сама?

– Так, ваша величність. Сама. І без весел. Хтось, мабуть, хотів її погібелі. Човен був відданий волі хвиль і вітрів. Це просто диво, що дівчина вижила. А ще більше диво, що її човен

неушкодженим проплив поміж скель і приплив до нашого острова. Ніби рука доброго чарівника вела його.

– Може й так, – задумливо сказав король. Може й вела її човен чиясь добра рука. А гляньте-но, у дівчини на шиї хрестик.

У королеви ж були зовсім інші проблеми.

– Скажіть, хлопці, а ви впевнені, що ця дівчина жива?

– Так, ваша величність. Вона дивилася на всіх і посміхалася.

А потім знесилено закрила очі і ледве не впала. Лесар підхопив її.

– Лікаря! Скорше пошліть за лікарем, – наказала королева.

А король посміхнувся і сказав:

– Здається, наш Лесар нарешті-таки одружиться. Слава Богу!

А тут і принц вбіг, схвильований, аж блідий.

– Як? Ще досі не має лікаря? Я ж сказав: це моя наречена!

– Заспокойся, Лесаре. За лікарем вже послали, – сказала мати.

– Послали! Чому ж він так довго не йде? Порозпускалися!

Але саме тут прийшов старий сивий лікар, і Лесару стало навіть трохи незручно, що він був не дуже ввічливий. Від лікаря віяло мудрістю і спокоєм. Він попросив всіх вийти і навіть королеві не дозволив залишитися.

– Дівчині потрібний спокій. І в тому спокої я її огляну, а потім все вам розкажу. Коли щось буде треба, я покличу. Та ще от що... Принесіть сюди стінний годинник.

– Який годинник?

– Ну звичайний стінний годинник, що голосно так відбиває свою ходу, а потім видзвонює години.

Всі оглядалися, наче ніяк не могли зрозуміти, чого від них хоче цей старий дивак, котрий називає чомусь себе лікарем. Нарешті Лесар сказав:

– Мамо, та це ж той годинник, що я вже давно збирався викинути і на щастя ще не викинув.

Годинник принесли і він мелодійно вибив потрібну годину,

а потім застукав рівномірно і заспокійливо. Лікар схилився на дівчиною.

– Прокинься, Олесю. Вже пора.

Повіки здригнулися, а потім важко, з натугою дівчина розплющила очі.

– Де я? – пошепки запитала.

– Ти в добрих людей. Тепер тобі нічого не загрожує.

– А море?

– Море там, далеко, за стінами палацу.

– Годинник... Такий, як був у моєму дитинстві.

– От і добре, Олесю.

– А звідки ви знаєте моє ім'я?

– О, дитино, старі люди багато чого знають. Вони, правда, не завжди говорять те, що знають, але знають багато.

– Хто ви?

– Я... Лікар.

– Ви... Ви не просто лікар. Хто ви?

– Ну... Якщо хочеш, я – чарівник. Добрий чарівник. Ти любиш казки?

– Казки? Так, люблю. Мені колись моя няня багато їх розповідала. Але я вже виросла, лікарю. І до чого тут казки?

– О, дитино, казки завжди до речі. Навіть тоді, коли людина вже зовсім доросла. У твоїй казці якраз бракує чарівника. От я і нагодився.

– Почекайте. Я щось ніяк не втямлю. А хіба я в казці?

– Так. Ти в своїй казці. Правда, вона, та казка, дуже схожа на реальне життя, але, якщо подумати, є тут і багато казкового. Скажімо, Олесю – дівчина княжого роду, яка чудом не загинула у морі розбурханих хвиль. Хіба ж не казка? А потім та дівчина потрапляє на дивовижний острів, де живе прекрасний принц, котрий любить її і вже давно її чекає. Хіба ж не казка? От я й кажу, що в твоїй казці тільки бракувало доброго чарівника. А тепер є і чарівник, це я.

– Принц... Так, я пригадую... Тут був такий гарний хлопець. Він так дивився на мене. Як ви сказали? Любить?

– Так, він тебе любить і вже давно чекав, коли нарешті сюди ти припливеш на вітрильному човні. Та він тобі сам про те скаже.

– А звідки він знав, що я припливу?..

– От бачиш... Знав. А зараз, Олесю, тобі ще не можна так багато говорити. Ти настраждалася, натерпілася. Тобі треба відпочити. На ось, випий цього зілля – і засни. А коли прокинешся – світ стане кращий, добріший. А зараз спи.

– Мені... Страшно.

– Оце вже даремно. Тут тобі нічого не загрожує. На сторожі біля тебе буду я і ... Годинник.

– Годинник?

– Так, Олесю. Годинник теж з твоєї казки. Час, дівчинко, щоб ти знала, – найкращий чарівник. Лікар і чарівник.

І Олеся заснула, дослухаючись до рівномірної ходи годинника, що прийшов у казку з її дитинства.

Всі чекали, доки вийде лікар. І він вийшов, спокійний, урівноважений, загадковий, бо він знав те, чого не знали інші. До нього так і кинувся Лесар.

– Ну що, лікарю?

Лікар застережно підняв палець.

– Тсс. Вона спить. Їй потрібний спокій. Вона багато пережила.

– А що з нею трапилося? Як вона тут опинилася? – зацікавлено запитала королева.

– Думаю, що дівчина сама вам все розкаже. Тільки їй треба сили свої поновити, – заспокоїв всіх лікар, що за сумісництвом був чарівником.

– Скажу вам тільки одне, що це не проста дівчина. Ця дівчина княжого роду.

– О, – видихнули груди короля і королеви, бо все-таки вони хотіли для свого сина наречену благородної крові. Тепер вони спокійно могли готуватися до весілля. Тільки Лесару було байдуже, яка кров тече в жилах його нареченої. Він мріяв про

неї, він чекав її, він любив її вже давно. Тепер вона вже тут, у його домі, і Лесар нікому не дозволить їх розлучити.

Чи довго, чи коротко, бо, як відомо, казка скорше розповідається, ніж справа робиться, а Олеся одужала і вже ходила по королівському садку, милуючи очі квітами, а слух пташиним співом. Тільки до моря дівчина не йшла, хоч воно тут було лагідне і спокійне. Дівчина наче його боялася.

– Це нічого, – казав старий лікар, – з часом минеться.

А потім сталося так, як буває у добрих казках. Відсвяткували весілля, і Олеся з Лесаром зажили в парі дружно і щасливо. Час від часу до них заходив лікар, якого Олеся жартома називала добрим чарівником.

– Ну як твоя казка, Олеся? – питав добрий чарівник. Олеся посміхалася.

– Як на мене, то та казка має добрий кінець. Вже могла б і закінчитися.

– Е, ні, Олеся, – посміхався добрий чарівник. – Тоді це була б зовсім не казка. Кінець у неї має бути не такий. Доведеться ще трохи почекати, доки доростуть три твої сини.

– Три? – засміялася Олеся. – У мене їх тільки два.

– От бачиш. Значить, казці ще рано закінчуватися.

І Олеся чекала, доки у неї народиться третій син. І він народився. А потім ще й донька-красуня.

– Я щаслива, Лесаре, – казала Олеся і посміхалася. Але часом вловлював Лесар на її личку легкий смуток, як хмарка.

«Від чого він, той смуток?» – думав Лесар. Але ні про що не питав у своєї дружини.

А ще спостеріг Лесар, що його дружина ніяк не хоче розлучитися з тим годинником, що й досі висить у них на стіні і немилосердно голосно відбиває свою рівномірну ходу і віддзвонює час.

– Олеся, – якось звернувся Лесар до своєї дружини. – Давай викинемо той невгамовний годинник. Він мені вже набрид своїм постійним нагадуванням про те, що час минає. Я тобі кращий

куплю, прикрашений золотом і прегарними візерунками.

– Ні, Лесаре. Нехай буде цей годинник. Він не простий і не зовсім звичайний. У ньому захований живий час.

– Живий час? Як це?

– Не знаю. Так сказав наш мудрий і добрий чарівник.

– Наш лікар?

– Так, наш лікар. Але мені здається, що він все-таки скорше чарівник, ніж лікар. А ще він сказав, що колись той живий час зі мною заговорить.

– Нічого не розумію. Хто заговорить, Олесю?

– Час, що живе в нашому годиннику.

– Люба моя, ти говориш, як маленька дівчинка. Невже ти все ще віриш у казки? Мабуть, вже наші діти в таке не вірять, а ти...

– Лесаре, скажи... А ти ж вірив, що я припливу до тебе під вітрилом? Вірив? Скажи.

– Ну... Вірив.

– А хіба ж це не була казка?

– Не знаю. Може й була. Може й казка. Але я в неї і справді дуже вірю.

– І я припливла.

– Так. І ти припливла.

– Бачиш. Мабуть, у кожної людини є своя казка, в яку треба вірити. До одного ця казка приходиться в дитинстві, до іншого – в юності, а як до кого, то може й на схилі літ. Іноді люди ту казку ще називають мрією. Але це вже не так важливо, як її називати. Головне – в неї треба вірити. Нехай же кожен вірить у свою казку. І щоб у тій казці неодмінно був добрий кінець.

– Нехай буде так, моя Олесю. Вір і ти у свою казку. І нехай у неї неодмінно буде добрий кінець. Тільки не сумуй, моя хороша.

– А це вже, як доведеться. І нехай цей годинник буде тут, бо він з моєї казки.

– То нехай буде, якщо ти так хочеш.

– Знаєш, мені цей годинник не дає забути про мій дім.

– Дім? Невже тобі дорогий спогад про твій дім? Ти стільки настраждалася. Невже ти ще й досі любиш свій дім?

– Так, люблю. І землю свою люблю. А що я настраждалася... Мій дім у тому не винен. У моїх стражданнях винен... Один чоловік. Це він захотів згубити мене, щоб здобути собі владу.

– І ти хотіла б йому помститися?

– Ні, мій любий, не те. Думаю так, що щасливі люди не мріють про помсту. Але там, на моїй землі, залишилися мої батьки, – ось що клопоче мою душу.

– Бідна моя Олесю! Тепер мені зрозуміла причина твого смутку, що вловлював часом на твоєму личку. Ти тільки накажи – і я спущу на воду галери, риштовані гарматами, і вони попливуть до твоєї землі і покарають твого кривдника.

– Не про покару я думаю, сміливий мій мужу, казала вже. Мені б лише знати, що батьки мої в безпеці. Але ще не час. Треба почекати, доки сини наші підростуть. Три сини – як три соколи. Вони – княжі онуки і мають право на владу. От чого боявся мій лютий ворог Славеслав. Він боявся моїх синів ще тоді, коли їх і на світі не було.

– Ні на кого не ходив я походом. Наш край мирний, ні з ким не вели ми воєн. Але, якщо треба, я зберу військо і на порох зітру того Славеслава. Нехай же доростають наші сини.

Минав час. Сини Олесі та Лесара доростали до віку чоловічої сили і мужності. Яюсь, коли Лесар був на полюванні і до ночі не встиг повернутися додому, Олеся довго не могла заснути. Вона все чекала свого чоловіка, хоча Лесар і попередив, що, вочевидь, затримається. Врешті-решт її таки здолав тривожний сон. Не встигла Олеся ще як слід очі склепити, як годинник продзвонив північ. І тут почула Олеся голос... Такий до болю знайомий голос. Він лунав наче з того годинника.

«Вставай, Олесю. Не спи. Пам'ятай, що ти княжого роду. Час тобі на рідну землю повертатися. Час тобі батька-матір рятувати, край свій з тяжкої кормиги визволяти».

Прокинулася від сну Олеся. Вона лежала, слухала і не могла збагнути, чий це голос, такий рідний, такий дорогий. І раптом ожило щось в пам'яті, таке далеке і таке близьке.

– Батько! Так, це голос мого батька. Таточку, рідний, озвіться до мене ще раз.

І знову вона почула голос, що, без сумніву, тепер вона була певна, належав її батькові.

– Олеся, доню моя, не час говорити. Рятуй нас з матір'ю і край наш. Бери своїх синів-княжичів і поспішай, щоб не було пізно.

Лесар не дуже вірив розповідям дружини. Бо як таке може бути, щоб годинник заговорив голосом Олесиного батька?

– Це тривога твоя говорила з тобою, моя Олеся. Але я й сам розумію, що вже час. Сини наші вже вирости. Будемо збиратися.

На воду кораблі попускали, гарматами рештовані. Але не лише зброя була на кораблях, а й всякі подарунки для краян. Коли три брати-княжичі на корабель ступили, заплакала-заголосила їхня сестра, Олесина донька.

– Нізащо без братів не зостануся. Куди брати мої, туди і я за ними.

– Донечко моя, – умовляв Лесар. – Там небезпечно. Може бути бій. Не дівоча це справа.

– А мама? Чому тоді ти маму з собою береш? Хіба вона не жінка?

– Ну, мама – це жінка особлива. Вона – дочка князя. Вона мусить.

– Я теж особлива. Я теж мушу. Хіба я не дочка принца? Хіба я не внучка того ж таки князя? Якщо буде у тому потреба, я буду рани перев'язувати. Я вмію.

І тут несподівано у дівчини знайшовся захисник. Це був старий лікар-чарівник.

– Візьми, принце, доньку свою. Я дечого її вже навчив. Вона буде мені доброю помічницею.

Все вже було готово до того, щоб розпочати ту незвичайну

подорож. І коли кораблі збиралися вже відпливати, на берег прибіг, забувши про свій статечний вік, лікар-чарівник, гукаючи:

– Стійте! Стійте! Почекайте! Як ви могли про таке забути?

І дужі рибалки спустили на воду оновлений вітрильник з княжими гербами на боках, на котрому припливла колись Олеся. Всі здивувалися, а Олеся ледве не заплакала. Лікар-чарівник вів далі:

– Я щасливий, що дожив до того часу. Почекай, дівчино княжого роду. Я мушу над тобою трохи почаклувати. Бо інакше ніхто не зрозуміє, навіщо я у цій казці. Ти, безумовно, прекрасна! Але я хочу, щоб ти була така, як тоді, коли вперше сіла у свій вітрильник. Я хочу, щоб ти була така, як тоді. Одягни, красуне, свій колишній одяг, сріблом-золотом вишиваний та гаптований.

І прошептав щось, звертаючись до моря, до сонця та вітрів.

І сталося диво. Перед здивованими жителями острова Тихий стояла Олеся, яку вони всі добре знали, до якої звикли вже давно, а разом з тим, то була інша Олеся, яку дехто пам'ятав, а дехто бачив вперше, молода, струнка і трохи розгублена. Тепер Олеся зі своєю донькою були, як дві рідні сестри.

– Дівчино княжого роду, – сказав сивий і мудрий чарівник. – Ти мусиш стати перед своїми краями такою, якою ти від них пішла, щоб ніхто не сумнівався, що це та сама Олеся, їхня Олеся, дівчина княжого роду. Твій вітрильник має бути попереду. Тепер все. Можемо рушати. Я буду з вами. А ще з нами буде боже благословення.

А тим часом у князівстві князя Марка багато чого змінилося. Як тільки відплив вітрильник з княжною Олесєю, Славеслав осмілів і знахабнів.

– А що з тим князем рахуватися і на нього зважати? Він навіть єдину доньку свою не зміг захистити. А тепер що він може? Спадкоємців у нього нема і не буде. То що з ним панькатися?

І застогнав край від напасті. Від своїх ворогів, не від чужих. Не міг князь Марко з Славеславом боротися: і слабший був, і

горе за дочкою його зсушило, та й зістарівся вже таки. Набридло Славеславу чекати, доки князь Марко помре.

– А навіщо чекати? І так зрозуміло, що я – єдиний його наступник. Вся влада і так належитиме мені.

Та й заточив князя з княгинею у в'язницю. Сидять князь з княгинею, журяться, і нема кому їх визволити – всі бояться Славеслава. Старші ще добре пам'ятають, як хитро і підступно розправився він з княжною Олесею. Сидять князь з княгинею, згадують колишні часи, як добре і мирно княжили вони.

Аж тут якось дивиться князь Марко, а на вікні княжої в'язниці голуб сів. Та так вже гуде, наче кличе до себе. Висипав князь йому крихти з хліба та й каже:

– Чому ж ти, голубе, раніше до мене не прилітав, коли я княжив? Чи так би я тебе пригостив? Чи так би я тебе привітав? А тепер що? Лютий ворог мені крила злавав, всі мої здобутки і почесні собі забрав.

І загув голуб, заговорив людською мовою:

– Не сумуй, князю, не печалься, княгине. Поспішають до вас на порятунок кораблі, гарматами рештовані, а попереду пливе вітрильник, а на тому вітрильнику спішить до вас ваша донька Олеся, а на тих кораблях її муж-лицар та їхні сини-княжичі, а з ними і їхня донька-красуня, що мужністю своєю до лицаря гідна дорівнятися. Моліться богам своїм та чекайте. Не довго вже вам залишилося бідувати. Готуйтеся до великої радості.

Та й полетів той голуб. А княгиня в сльозах прошептала:

– Щоб тебе, голубе, сокіл не наздогнав, кібчик не підстеріг за твою добру звістку.

От сидять князь з княгинею, думають-гадають, щоб все це мало означати.

– Невже наша Олеся жива? – плакала княгиня.

– А мабуть-таки жива, – посміхнувся князь. – Начувайся, Славеславе. Не плач, моя княгине. Давай краще помолимося нашому єдиному християнському богу, складемо йому подяку, що зберіг нам нашу Олесю, і попросимо в нього щасливої дороги тим кораблям, що спішать нам на порятунок.

До Славеслава поспішали гінці. Вони гукали ще здалеку:
– Князю наш славний! – це він наказав так себе називати.
– Пливуть по ріці військові галери, гарматами рештовані.

А треба вам знати, що той Славеслав не мав великої відваги. Власне, ніякої відваги він не мав. Це про таких кажуть:

«Молодець проти овець, а проти молодця сам, як вівця».

– Як прибудуть, то найперше спитайте, чого вони хочуть. Якщо данину, то дайте, скільки забажають, якщо навіть для того доведеться спустошити всю княжу казну. Нічого, наповнимо. Люд у нас багатий.

Гінці незабаром повернулися, гукаючи:

– Вже прибули, славний наш князю. Їхній ватаг сказав, що вони не хочуть ніякої данини. Вони тебе кличуть, володарю.

– Мене? – Славеслав не на жарт перелякався.

– А навіщо я їм?

– Не знаємо, володарю. Так вони сказали. А ще поряд з їхнім ватагом дівчина стоїть, гарна, як сонце. Зодягнена по-нашому: одяг її вишиваний та гаптований. А народ так і вигукує: «Олеся! Олеся!».

– Олеся? Та бути такого не може. Її давно вже на світі нема.

Славеслав зблід, губи йому тремтіли.

– Скажіть, що я нездужаю. Або ні. Скажіть, що мене нема.

– Народ бунтує, володарю. Дехто нахваляється силою тебе привести.

– І ви мені це кажете? Ви? Мені? Вашому повелителю?

– Кажемо, бо мусимо. Хто б з доброї волі таке казав?

– Я негайно накажу вас стратити.

– Твоя воля, володарю. Але чи ти чуєш? Натовп вже гамселиць у ворота.

– Гамселять? У ворота? Ах, так, вже чую. Та як вони сміють?

– Сміють, володарю, бо вони – народ.

Площа вирувала. Люди несли на руках Олесю, а поряд

ішли Лесар, три їхні сини і красуня-донька, що тепер як дві краплі води була схожа на свою матір. Тут були вже князь Марко з княгинею, щасливі та усміхнені. Нарешті вивели Славеслава. Його майже несли два дужих хлопці, а він впирався, переляканий і жалюгідний, і белькотів щось блідими пошерхлими губами. Таким його ще ніхто ніколи не бачив. Від його пихи і сліду не залишилося. Навпроти Славеслава стояла Олеся і дивилася на нього призириливо і з огидою. У Славеслава не було слів. Він благально простягав до Олесі руки, губи його ворушилися, та слів не було чути. Можна було подумати, що Славеслав молиться до Олесі.

– Що, Славеславе? – спитала Олеся. – Ти думав, що я загинула, а я, бачиш, жива. Не до мене молитися треба. Я що? Жінка княжого роду. Підніми очі до неба та помолися богу, єдиному для всього суцього на землі. Та я не знаю, чи бог почує тебе, бо ти і твої вчинки далекі і від бога, і від людей. А зараз, люди добрі, хто хоче сказати за Славеслава якесь добре слово? Хто хоче захистити його? Кому цей чоловік зробив хоч на ніготь добра? Нема таких. Бачиш, злий чоловіче.

– Смерть йому! Стратити його! – завирував натовп. І тут наперед вийшов старий, мудрий лікар, що був водночас чарівником Олесиної казки.

– Ні, – сказав спокійно. І натовп затих.

– Ні, не смерті заслуговує ця людина. Бо гідно вмерти не кожен має право.

Він підняв руку і сказав тихо, але владно.

– Прости мені, боже. Бо тільки ти маєш право судити нас грішних. Я тільки хочу, господи, якщо на те буде воля твоя, щоб на цій благодатній землі не було більше зла. Нехай розсиплеться воно на порох і нехай рознесуть його вітри.

І всі побачили, як Славеслав раптом зчорнів, а потім став купкою порошу. Де не взявся вітер, підхопив той порох та й поніс. Кожен з присутніх дуже боявся, щоб на нього не впала жодна порошинка.

На березі Дніпра починалося велике свято. Палали вогнища, готувалися різні страви, лоскотав нїздрї дух смаженого м'яса. Молодь заводила танці. Співці співали пісень, і старих, і нових, щойно складених, про Олесю – дівчину княжого роду, що красою вона, як зоря ясна, і що має та дівчина чарівну силу, яка перемогла зло. Олеся вже вкотре розповідала свою дивовижну історію. Її вже всі знали і розказували одні одним, прикрашаючи все новими та новими подробицями. Так народжувалася легенда – легенда про дівчину княжого роду.

А де ж княжичі? Де Кий, Щек, Хорив та сестра їхня Либідь? Бо це були саме вони, діти Олесі та Лесара. А он вони. Побравши посохи, бредуть понад Дніпром, не обминаючи жодної кручі. Так йшли вони, йшли, аж стали на прегарній місцині. З гори їм відкрився незвичайний краєвид, і вони стояли, наче зачаровані тією красою. Внизу плыв Дніпро, широкий, мудрий, споглядав світ, розуміючи свою значимість в ньому. Раптом Кий гукнув:

– Тут буде велике і славне місто Київ-град.

І відлуння по обидва береги Дніпро стоголосо повторило:

– Київ! Київ! Київ!

– Київ! – повторили Кий, Щек, Хорив і їхня сестра Либідь.

Тут Кий удирав об скелю своїм посохом і зі скелі забило цілюще джерело.

– Це добрий знак, – сказав Кий, – бог благословляє наш славний почин.

Всі четверо стали на коліна, у поклоні припали до землі, а потім звели очі до неба і стали молитися. Вони молилися тими молитвами, яких навчила їх мати, до того єдиного бога, творця всього видимого і невидимого, що вже був на тих землях, але ще не всі його знали. Ще колись настане той благодатний час, коли охреститься Київська Русь, але це буде колись.

НЕЗВИЧАЙНИЙ ДАР

Назву села Лісове ніхто не вигадав. Її вигадувати не було потреби. Село і справді розкинулося серед болота, озер та лісів. Люди в тій місцевості жили з рибальства та з полювання. Не наділив їх Бог родючими землями. Кругом були лише болота, озера та ліси. Але ніхто не нарікав, бо озера кишіли рибою, у лісах водилося видимо-невидимо всякої звірини. А на болотах гніздилося чимало перелітної птиці. З того і жили. Родини тут були великі, багатодітні, бо руки працьовиті та голови розумні потрібні були. Підросте хлопчик – тут-таки змалечку його й до рибалки привчають, а потім і на полювання з собою беруть, щоб привикав. Зіпнеться на ноги дівчинка – матері береться допомагати. У жіноцтва теж роботи вистачало: шкірки вичиняти, кожушки з них шити. Та ще й розшивати їх всякими візерунками, щоб вже потім, коли ті кожушки на базар повезуть, покупець ока не міг би від них відвести. Жінки та дівчата, наче змагалися між собою: котра з них краща майстриня.

У старого Вариводи, що жив з жінкою поблизу найбільшого озера, теж велика сім'я була. Мали вони аж дев'ятеро дітей: чотири дівчинки і п'ятеро хлопців. Найменший був Тимко. Хлопчик – як хлопчик. Таких багато по наших селах і в наших містах. На перший погляд нічого особливого в ньому не було. Але це тільки на перший погляд. Мав той хлопчик незвичайний дар: він розумів мову звірів, птахів і навіть риб, хоч прийнято вважати, що риби німі. Навіть кажуть про декого: німий, як риба. А риби зовсім не німі. Просто звичайна людина їх не чує, а Тимко чув. Чув і розумів. А згодом і сам навчився по-звірячому, по-пташиному та по-риб'ячому розмовляти. Ви думаєте, що це так легко? Ні, зовсім не легко. Та зате який багатий та розмаїтий світ відкрився хлопчикові.

Батьки спершу і не підозрювали про таке синове вміння. Але Тимко сам себе розкрив, бо був ще зовсім малий і не бачив у тому нічого поганого і навпаки, вважав, що у нього є велика перевага над іншими. Дізнавшись про такий незвичайний дар

свого сина, батьки зажурилися.

– Це дуже зле, що ми маємо таку дитину, – казав батько.

– Звичайно, що зле, – зітхала мати. – Але ми ж його тому не вчили, бо й самі такого не вміємо. І що тепер нам робити? Він вже однак наша дитина. І розумний, і слухняний, і до науки береться.

– Давай, стара, поки що нікому про те не говори. Нікому-нікому. А там побачимо. Доки Тимко виросте, то може щось зміниться. Може це у нього якось перейде, минеться.

Нікому – то й нікому. Старі мовчали, а Тимко собі ріс.

От сидить хлопчик на березі озера, рибалить. Батько йому вудочки змайстрував: нехай привчається дитина. Впіймав Тимко невеличкого карасика. Коли чує, а в озері за тим карасиком його мати плаче та побивається.

– Ой, синочку мій найменшенький! Як же ж це ти, такий спритний, такий розумний, та на гачок попався? Як же ж тепер я буду без тебе?

Випустив Тимко карасика у воду – все й стихло.

Іноді батько візьме було Тимка з собою на рибалку. А старий Варивода добрим рибалкою був. Поталанить йому: багато риби наловить. Радіє батько: сім'я з рибою буде та й продати щось можна буде на всякі потреби. А Тимко чує плач і лемент у ставку та аж зі сльозами просить батька, аби він всю ту рибу назад у воду випустив. І що ти тут робитимеш? Шкода сина, бо так вже гірко він плаче за тією рибою. І риби шкода. Такий улов.

– А навіщо ж я тоді її ловив? Навіщо ж я тоді стільки часу стратив? – бувало аж розсердиться батько.

– Не знаю, – сунуться хлопчик.

Так чи інакше, а перестав Варивода Тимка з собою на рибалку брати.

Жив у тих краях птахолов Харитон. Своїм свистом та добрим кормом він приманював пташок, а потім всякими хитрими способами ловив їх та саджав у клітки, щоб потім продавати. Таке ремесло не мало пошани серед мисливців, бо вважалося нечесним. Зате воно давало великий прибуток. Як

побачив таке Тимко, то аж серце йому заболіло. Але він вже знав, що з такими людьми як Харитон треба не відверто – нічого не pomoже, а хитрістю. От він підійшов до птахолова, дивиться на пташок та й каже:

– Гарні у вас пташки, дядьку.

– Цікавишся?

– Та... Цікавлюся.

– То добре. Я саме помічника собі шукаю. Якщо погодишся, то й грошей заробиш. І робота саме для тебе.

– Подумаю.

– А тут і думати нічого. Я навчу тебе свистіти по-пташиному та й будеш ловити.

– Свистіти по-пташиному я й сам вмю.

– Ану спробуй.

І Тимко засвистів, засюрчав, затьохкав. Він кликав пташок. Аж тісно в небі стало – стільки налетіло всякого птаства. У птахолова аж очі загорілися.

– Яке багатство, – захоплено вигукнув він. – От якби їх всіх переловити.

Харитон бігав, метушився, він би всіх тих пташок своїми руками заграбастав, якби можна було. Але Тимко подав пташкам знак тривоги – і вони полетіли собі, наче їх і не було.

– Так... – захоплено протягнув птахолов. – Я беру тебе в помічники. В тебе це добре виходить.

– А щиглики у вас є? – зацікавлено спитав Тимко.

– А якже! І щиглики, і синички, і зяблики, і мухоловки.

Птахолов захоплено хвалився своїм товаром, а хлопчик ходив за ним і тихенько відчиняв клітки. А потім свиснув, подаючи птахам знак, що вони вільні, – і всі пташки нараз вдарили крильми і злетіли в синє небо, славлячи піснею своє визволення. Птахолов остовпів. Він непорозуміло дивився то на Тимка, то на птахів, то на спорожнілі клітки.

– Це... Це ти зробив? – зло загукав він нарешті.

– Я, – спокійно відповів хлопчик.

– Та як ти смів! Ти мене розорив! Я тепер у збитку! Ти

дурний нечемний хлопчисько! Я того так не залишу! Я подам тебе до суду! Твій батько відшкодує мені всі збитки.

Але в суді такого закону не знайшлося, щоб притягнути хлопчика до відповідальності чи може навіть кинути його у в'язницю.

– Ні, – сказав суддя. – Такого закону у нас нема. Птахи – то не ваша власність. Якщо вам можна безкарно птахів ловити, то комусь можна і випускати їх. Бо, якщо судити хлопчика за те, що він випустив пташок, тоді треба судити і вас за те, що ви їх ловите.

Закінчилася та історія тим, що птахолов поскаржився Тимковому батькові, а той для годиться злегка поколошматив свого найменшого сина. Але навіть таке не могло затьмарити Тимкової радості від того, що він врятував стільки пташиних пісень.

Але ж ні, та історія і на тому не закінчилася. Відтепер Тимко пильно стежив за птахоловом. Як тільки той брався за свою немудру справу, хлопчик, замаскувавшись у кущах, подавав пташкам тривожний знак і вони летіли собі геть. Тепер птахолов не міг піймати жодної пташки. Але це Тимкові сходило легко, бо в селі не любили ні птахолова, ні його нечесного ремесла. Врешті-решт він змушений був облишити свою улюблену справу і примкнути до мисливців. Зате Тимко надбав собі ворога і ненависника.

Коли Тимко підріс, його стали брати з собою на полювання. Треба ж хлопця до чогось привчати. Але стали помічати, що, як тільки візьмуть Тимка з собою, нічого не вполюють. Поставлять хлопця звірину на мисливців заганяти, а Тимко всіх звірів попередить та й випустить з небезпечного місця. Нічого не вполюють мисливці, навіть поганенького зайця. Порожнісінькі додому вертаються.

– Щось не таланить нам, – бідкаються. – І місце ж наче добре було, а от... Чи то ми вже полювати відвчилися, чи звірина порозумнішала? Неталан якийсь.

А Харитон і каже:

– А я вам інше скажу. Нещастя приносить нам отой Вариводин хлопчисько. Як тільки ми його візьмемо з собою, так і неталан.

Харитону ніхто не вірив. До чого тут хлопчисько? Мовчить Варивода. Нікому нічого не каже. Добре він знає, що це через його сина вертаються мисливці додому порожнісінькі. Сердиться Варивода і мовчить. А коли зостануться з сином на одинці, тоді вже шпетить свого Тимка на чім світ.

– Це, шибенику, знову твої витівки? Твої, я знаю. Ой, доведеш ти нас до біди.

Мовчить Тимко. Опустить голову та й мовчить. А що він скаже? Брехати з роду не вмів, а сказати правду... Ні, він вже краще мовчатиме.

Перестав батько брати сина з собою на полювання.

– Сиди вдома, – каже до Тимка. – Будеш жінкам допомагати. Вчися бабської роботи, якщо до чоловічої не здатний.

Але це не допомагало. Бо Тимко якось нишком вивідає, куди мисливці йти збираються, піде потай до лісу та й попередить усю звірину. Порожньо в лісі. Хоч би тобі якого найгіршого зайця підстрелили. Нічого!

– Як заляв хто, – дивувалися досвідчені мисливці. А Тимко нишком собі радів, що йому знову вдалося запобігти лихові. Тільки старий Варивода не дивувався, бо він добре знав, у чому причина мисливських невдач. Мовчить Варивода. Людям нічого не каже. А сина свого Тимка так вже шпетить, так вже сварить. А якось навіть добряче-таки його відлупцював. Думав, схаменеться хлопець, боятися буде. Та де там! Хіба такого злякаєш? Він і далі за своє. Вже ті мисливці критися стали: нікому ні слова не кажуть, куди вони на полювання збираються. Та Тимко однак якось вивідає, піде до лісу та й попередить всіх лісових мешканців. Нарешті все це набридло старому Вариводі і став він свого сина перед полюванням в хаті замикає. Замкне – і нікуди не випускає. Спершу це допомагало. Сидить Тимко під замком, а мисливці полюють собі безборонно. На кого хочуть, на того й полюють. Повеселішали мисливці, що мисливське щастя

знову до них повернулося. Радів старий Варивода. Нарешті він придумав, як приборкати свого чудного непокірного сина. Засумував Тимко. Не їсть, не п'є та все думає, як йому своїх менших братів про біду попередити.

От якось сидів хлопець під замком у власній хаті та все отак журився. Подивився у вікно та й побачив ворону. Вона літала собі, шукаючи щось їстівне. Коли раптом рятівна думка хлопцеві до голови прийшла. Зрадів Тимко, аж засміявся, руками об пол вдарився.

– Дурень я! Дурень! А птахи? Я про них якось зовсім забув.

Вистромив він голову у квартиру та як гукне по-воронячому:

– Вороно, вороно, лети-но скоріш сюди. Та швидше ти повертайся. Це я тебе кличу, я, Тимко.

Ворона з недовірою ставилася до хлопчисьок, бо в них завжди щось лихе на думці було: яку б пакість вороні зробити. Але тут... По-воронячому ж гукає. Та й підлетіла до самого вікна.

– Кар! Ну?.. Чого тобі?

– Полети в ліс. Знаєш, на Петрові горби. Попередь всіх, що завтра там мисливці будуть. То нехай звідти на якийсь час всі виберуться.

– О, це погана звістка. Добре, що ти сказав. Я миттю.

І знову мисливцям не поталанило. Знав старий Варивода, здогадувався, що і цього разу не обійшлося без його сина.

«Але ж я його замкнув, – думав старий, – і ключ з собою забрав. Як же ж він примудрився? Біда мені з ним. Справжня біда. Це ж коли односельці довідаються, виженуть вони мене з села з усією моєю родиною. І що тоді ми будемо робити? А Тимкові байдужісінько. Він про таке і не думає. Рибу йому жаль, звірину шкода. Та ж вони на те і є, на те їх Бог створив, а йому шкода. А про батька з матір'ю, про братів і сестер подумати не хоче. Доведеться мені вигнати його здому. Шкода, та доведеться. Нехай іде собі, куди хоче. Чого ми всі маємо страждати із-за його

дурної голови? Нехай сам страждає, як йому розуму бракує».

Сказав про те Варивода своїй жінці, а та в плач.

– Серця ти не маєш, бузовіре. Звірина з своєю дитиною так не вчинить. Звір і людську дитину за свою прийме, як їй біда. А ти... Що ти за батько такий? Своєї дитини тобі не шкода.

– Шкода, стара, ще як шкода. Але що ж робити? І односельців жаль. У них же діти. Ти ж знаєш, що наше село живе з рибальства та мисливства. А зима прийде. Що тоді?

Нічого не хотіла слухати Вариводиха. Вона плакала, голосила, наче її Тимка вже й на світі не було.

– Ну добре, стара, – зітхнув нарешті Варивода.

– Нехай поки що живе з нами. Але, коли довідаються односельці, то буде нам всім непереливки.

Все залишилося, як було. Але довго так не могло тривати. Тим паче, був у Тимка лютий ворог – птахолов Харитон. Він не міг простити хлопцеві, що той відлякав його пернатий товар і тим самим позбавив птахолова його прибутків. Пильно стежив він за хлопцем. І таки допильнував, таки угледів, як Тимко з вороною перемовлявся. І коли знову на мисливців чекала чергова невдача і вони ремствували на свою долю, птахолов сказав:

– Нічого нам, товариство, нарікати на свою долю. Доля тут ні до чого. Маємо біду серед нас, у своєму селі.

– Вважай на слова, птахолове. Що ти таке кажеш?

– Знаю, що кажу. Має Варивода синка наймолодшого. От від нього всі наші біди.

– А чого це ти на хлопця наклеп зводиш? – заступився за Тимка котрийсь з мисливців. – Своїх дітей нема, то на чужих можна поговір пускати?

– Та не слухайте ви його. Бреше він. З птахолова ніколи не буде порядного мисливця.

– Не брешу. Знаю, що кажу. Відьмак він у нього, от що.

– Зроду-віку у нас в селі відьмаків не було.

– Нащо таке казати?

– До суду тебе не поведемо, але різок всиплемо привселюдно, якщо не підтвердиться те, що ти плещеш своїм дурним язиком.

– Я не плещу. Я сам бачив, як той хлопчисько з вороною перемовлявся.

– Ні, ви тільки послушайте, що той навіжений верзе! Хлопець перемовлявся з вороною!

– Не вірите? А ви запитайте у старого Вариводи, чому він свого синка перед полюванням у хаті замикає, чому він його з собою на полювання не бере, чому до справи не привчає. Наші діди-прадіди всі з рибальства та полювання жили. То що нам тепер із-за якогось тупоголового відьмака промисел свій міняти?

– Чекай, Харитоне, про відьмака ми вже чули. Ти толком все поясни. З чого ти це взяв? Про ворону ти, ясна річ, видумав. Як це людина з птахом може розмовляти?

– А от може. Не хто інший, а Тимко повідлякував від мене всіх пташок і я мусив припинити свій промисел. А прибуток я з того промислу добрий мав.

– Нечесний був твій промисел, – сказав котрийсь з мисливців, і всі схвально загули, підтримуючи сказане, бо такі не любили ні Харитона, ні його промисел.

– Дозвольте, – обурився Харитон. – Ловити птахів – то, по-вашому, зле. А вбивати – не зле?

– Це промисел жорстокий, але чесний. Мисливець іде з рушницею, нікуди її не ховає. Всі знають, що він – мисливець. А ти? Хитрістю і підступністю заманюєш птахів, ловиш їх, а потім мордуєш у своїх клітках. І добре, що тобі це урвалося. Тому й на хлопця наклеп зводиш, що чимось тобі не догодив. І не сором?

– А чекайте-но, люди добрі. Чого ми собі голови над тим ламаємо та заледве до бійки не доходимо? Покличмо Гаврила Вариводу та у нього запитаємо.

– Ага! Так він вам і розкаже! – вигукнув Харитон. – Це ж його син. Так він вам і признається!

– Ото вже, Харитоне, не треба. Гаврило завжди був порядним і чесним. Він скаже, як є. Брехати не буде.

– Покличмо Гаврила.

– А де ж він?

– А он, ватру лагодить.

Покликали Гаврила та й запитали в нього про його наймолодшого сина. Опустив Гаврило голову та й тихо каже:

– Завинив я, товариство, перед вами. Затаїв перед громадою непевний дар свого сина. Знає він мову звірів, птахів і навіть риб. Це він якось попереджає лісових мешканців про наші наміри. Я його тому не вчив, Бог мені свідок, бо й сам такого не вмю. І чого я тільки не робив, аби якось зарадити лихові: і бив його, і замикав – нічого не допомагає. Ради на те нема. Я хотів було вже сам вигнати хлопця здому, та жінка як стала голосити... Словом, винен я перед громадою, що чесно не розказав про свою біду. Більше я нічим не завинив, бо свого сина такого не вчив і навмисно зла громаді не причиняв.

Настала тиша. Всі дуже поважали старого Вариводу. Він був чи не найкращим мисливцем в околиці. От тепер і задумалися, як зарадити біді, що робити. Один тільки Харитон задоволено потирав руки.

– Я ж казав. А ви мені не вірили. Я ж казав, що його синок – відьмак. Так і є – відьмак.

Ворогів Гаврило не мав, але заздрісники все ж були. Декому дуже кортіло позбутися Гаврила, аби самому посісти те почесне право – стати кращим мисливцем. Але таких було небагато. Всім іншим шкода було чоловіка, що його спіткало таке лихо. Ніхто не наслідивався звинувачувати Вариводу у тому, що таке сталося. Можна було зрозуміти тих людей, що так вболівали за свій промисел. З правіку жили вони з рибальства і полювання. Не наділив їх Бог родючими землями. Кругом самі лише озера, болота і ліси. А тут таке лихо: якийсь дурний хлопчисько раптом став шкодувати рибу, птицю та звірину.

– Та ж вони на те і є, на те їх Бог створив, – казали одні.

– Вигнати старого Гаврила разом з його родиною з нашої громади, – казали другі.

– А до чого тут Гаврило та його родина?

– Як до чого? А чому ж він свого сина розуму не вчив?

– Вчити – вчив, але з того нічого не вийшло. Хлопець має

свій розум.

– От і нехай тепер тішитися старий Гаврило, що має таку невдячну дитину. А ми тут до чого? Чому ми маємо страждати із-за того дурного хлопчиська? Вигнати їх з нашої громади.

– Чекайте-но, люди, – обізвався старий Данило. Він був вже такий старий, що ніхто й не пам’ятав, скільки йому років, тому односельці ставилися до нього з пошаною і уважно слухали, що він скаже. А він вів далі:

– Не гарячкуйте. Послухайте, що буду казати. Вік я прожив довгий, та на своєму віку не знав такого, щоб хтось з людей звірячу мову розумів, вмів з рибами спілкуватися та з птахами перемовлятися. Очевидно, син нашого односельця Гаврила має такий незвичайний дар – розуміти звірину, птахів і риб. Ніхто в тому не винен. Це природа наділила хлопця таким даром. Нам він ні до чого, це правда. Але правда й те, що мусить і звірина мати свого захисника і оборонця. Бо ми, люди, такі вже є: півлісу винищимо, не оглядаючись, що буде потім. Ловимо рибу, доки ловиться, полюємо на звіра і на птаха, доки полюється. Мусить же природа і про них подбати. От вона й подбала.

– Се добре ти, Даниле, кажеш, – обізвався котрийсь з мисливців. – Але, як старший, порадь, що ми тепер маємо робити.

– Не знаю, – скрушно похитав старий головою. Він знав, але не зважувався таке на голос вимовити. Зате Харитон аж підстрибнув від задоволення: нарешті! нарешті він зможе він зможе відімести за те, що тепер не може займатися своїм прибутковим промислом – ловити птахів. О, скоро він же знову зможе...

– Я ж кажу, – несамовито заволав птахолов. – Я й кажу: вигнати Гаврила Вариводу і його родину з нашої громади.

Всі загули. А Гаврило Варивода, опустивши голову, понуро сказав:

– Я виконаю волю громади, якою суворою вона б не була.

– Ти, Харитоне, говори, та не заговорюйся. Либонь, Данило ще не скінчив своєї мови, – сказав Микола Тепличний.

– Видно, Бог поставив того хлопця на сторожі братів наших менших від захланної людини. Треба ж і звірину комусь захищати. Бо дай людині волю, то вона знищить все: і рибу, і птаство, і звірину. Бо часто людина не думає про майбутнє. Вона може знищити ліси, озера і ріки. Тому...

– То що ти радиш робити? Бо говорити ми всі мастаки, – не дуже ввічливо перебив Данила птахолов. Такого в їхній громаді досі ніхто собі не дозволяв. Шанували Данилову старість і мудрість. Данило замовк. На Харитона обурливо зашикали.

– Говори, Даниле, далі. Ми всі тебе слухаємо.

– То думаю я собі так... Поведемося ми з Гавриловим синком по-людськи, бо ми ж такі люди. У віддалені частині лісу, на галявині, поблизу від води, збудуємо пристойну хатину і все, що потрібно для життя – і нехай собі хлопець там живе. Він не пропаде. Час від часу закинемо йому трохи харчів, а далі, повірте мені, він і сам розживеться. Ліс його прогодує. Ліс його не скривдить, бо Тимко – захисник природи. А ви думаєте, що ліс нічого не знає? Росте собі та й все? Ні, ліс розумний, він все знає. Добрій людині він завжди допоможе. А злій... – Данило зиркнув на Харитона. – А злій людині краще до лісу не потикатися.

Сумний повертався Гаврило додому. Звістка прийшла швидше за господаря. Дівчата ходили заплакані, хлопці насурмонені, а Вариводиха ридма ридала. Спокійним був тільки Тимко. Він складав свої нехитрі пожитки, довго думаючи над кожною річчю, чи вона йому знадобиться. Все зайве Тимко роздавав своїм братам, що тиснулися біля нього. З Гаврилом ніхто не розмовляв, всі від нього відверталися. Нарешті старий Варивода такого не витримав:

– Чого ви всі на мене вовками дивитеся? Хіба ж я того хотів? То все Харитон. То він людей підбурював.

Тут обізвалася Вариводиха:

– Харитон. То правда. Але ж ти, батько, чи сказав хоч слово на захист свого сина?

– Не сказав. А що я мав сказати? Тимко сам винен. Нащо

було громаді кривду робити?

– А може треба було в хлопця спитати? А може б він покаявся та й більше б такого не робив?

– Тимко? Покаявся? Ну ти, стара, говориш казна-що. Чи ж я його не просив?

– Ти – це одне, а громада – це зовсім інше.

Тут до батьків підійшов Тимко, що відразу якось не по літах подорослішав.

– Годі вам сваритися. Все правильно. Я не сприймаю це як кару. Не гризіться, я не пропаду.

Мати зайшлася плачем.

– Сину мій, синочку мій дорогий! А що ж ти взимку робитимеш? Ти ж замерзнеш. А звірина? В тому лісі певно ж і вовки водяться.

– Мамо, в лісі палива багато. Треба тільки не лінуватися. А зі звіриною я й поговорити вмію. Ви знаєте.

Сяк-так заспокоїв матір та й став у дорогу ладнатися.

– Куди ж ти? Ще ж хату для тебе в тому лісі не збудовано, – забідкалася мати.

– То нічого, мамо, змайструю курінь та й поживу якийсь час в курені. Приглянути треба, як та хата будуватися буде. Щоб не забули чого.

– Ой, сину, сину, – зітхнула стара Вариводиха, – видно, кепсько тобі живеться вдома. Якщо ти так до лісу квапишся.

– Треба, мамо. Чого тягнути? Я ще до вас навідаюся. Я ще не назовсім.

Попрощався зі всіма, погладив kota Васька, пса Бровка та й пішов.

Жив Тимко у курені. Вставав до сходу сонця, бо у нього було чимало справ. Добрий господар ще влітку до зими готується. Сушив малину, лісові кислички, гриби, горіхи, трави всякі. Та й про тварин треба було подбати. Бо зима могла видатися сніжна. Тоді що? Косулям та зайцям тоді непереливки. Для кабанів про всяк випадок жолудів треба було припасти. Клопотався тим всім

Тимко і сам собі казав:

– І чому я сам до такого не додумався, щоб у лісі жити? Це ж так просто, а я не додумався.

А незабаром і хатина для Тимка була вже готова. Скільки там тієї будови! Невеличка, з піччю-лежанкою, мала бути тепла – майстри робили. І кожен чомусь від Тимка очі відводив, ніби соромно їм було хлопцеві в очі дивитися. А Тимко нічого. Спокійний, скрізь порядкував, як справжній господар.

– Головне, панове майстри, добру комору мені збудувати, щоб там багато всього можна було покласти.

– Аж що ж ти там кластимеш, бідолахо? – спитав з жалем старший вже чоловік, що, видно, дуже шкодував Тимка.

– Як що? Сіна, жолудів, горіхів. Це для лісових мешканців. Бо хто знає, яка зима випаде. А їм треба її пережити. Та й для себе дещо треба припаси. Жаль, що вже пізно. Наступного року я й город собі заведу, щоб і морква, і картопля, і буряк. Приходьте в гості – то й побачите.

– Дивак ти, Тимко, повинився б краще, покаювся перед громадою, то може б люди і простили. Народ у нас добрий.

– Ні в чому мені каятися. Я не почуваю себе винним. І звірі, і риби, і птахи також хочуть жити. Як і люди.

Зажив Тимко у лісі. Сам-самісінький. Хоча, власне, хіба ж сам? Кругом було повно птаства, звірини всякої. Ніхто Тимка не боявся. І Тимко нікого. Звірі приходили до самої Тимкової хати, птахи неподалік гнізда мостили. А якось Тимко побачив біля своїх воріт двох вовків-сіроманців.

– А ви, розбишаки, що тут робите? – запитав.

– Тебе стережемо.

– Щоб я бува не втік? Не втечу, хлопці. Мені нема куди втікати.

І несподівано для самого Тимка смуток прохопився в його голосі, раптом до людей потягнуло. Бо так уже людина створена, щоб у гурті жити. Та й за своїми вже скучив. Як там вони? Попідростали вже, мабуть. А дівчата, певно, красунями стали. А

мати?.. І Тимкові раптом захотілося плакати. Та він не дозволив собі такої розкоші. Замість того накинувся на вовків.

– От що, хлопці, стерегти мене не треба. Вже сказав: мені звідси нема куди тікати.

– Та ми не тому. Ми для того, щоб часом хтось тебе не скривдив. Недавно Сірій бачив, що той птахолов тут швендяв. Видно, йому мало, видно, ще щось проти тебе затіває.

– Гаразд. Птахолова можете трохи налякати. І не більше. Чули, розбійники? А коли ще хто-небудь до мене надумає прийти, щоб і не показувалися. Зрозуміли?

– Добре. Але птахолова дозволь...

– Ні в якому разі. Тільки налякати. Затямте собі.

– Препаскудний же чоловік.

– Нічого. Нехай живе. Я – людина і живу за людськими законами, а не за вовчими.

Раптом Тимко побачив, як шерсть на сіроманцях настовбурчилася. Вони набрали хижого вигляду і заричали. Здалеку почувся переляканий собачий гавкіт.

– Хлопці, то мій пес Бровко. Ідіть собі звідси. Ви його зовсім перелякали. Бровчику, Бровку! Іди сюди. Нічого не бійся.

Затріщали, залопотіли куці і прямо до Тимка вискочив його собака, забрьоханий і переляканий. Як же зрадив його хлопець.

– Бровчику, мій ти собако! Ну ходімо, я покажу тобі, де я живу. Ходімо. Як же ти знайшов мене, друже?

– Гав! Та знайшов! На те я собака, щоб знаходити. Але знав би ти, скільки я страху натерпівся. Гав! Мій собачий ніс все чує. Тут у тебе стільки вовків, що це просто жах! Я вже думав, що пропаду. Як ти тут живеш?

– Живу, Бровчику. Добре живу. Ти не бійся. Тепер тебе тут ніхто не займе. Всі будуть знати, що ти – мій друг.

– Гав! Як я за тобою скучив. Але я не тільки тому прийшов, що скучив. Гав! Я так зрадив, побачивши тебе, що ледве не забув, чого прийшов. Завтра тут будуть мисливці.

– Де, песику?

– В Ожиновій долині. Я сам чув. Там має бути велике

полювання. З усього довкілля мисливці з'їхалися. Я тільки почув, відразу подумав, що треба тобі сказати. Як тільки мене відв'язали, я й помчав. Гав! Хай йому грець з твоїм лісом! Стільки страху натерпівся, що гав!

– Мудрий ти мій собако, тепер і ти будеш другом нашого лісу. Тепер не бійся. Навіть вовків не бійся. Зрештою, ви з вовками родичі.

– Як це? Не зрозумів.

– Колись я тобі поясню, мій добрий собако. А зараз... Ти відпочивай, а я побіжу, своїм передам про полювання.

Та й побіг. Прямісінько до високих сосен, а добігши, й загукав:

– Гей, дятле-скорописцю, чи чуєш мене?

– Чую, людський хлопче, друже наших лісів. Яку звістку приніс?

– Недобру.

– А що там таке?

– Слухай уважно і телеграфуй. Завтра в Ожиновій Долині відбудеться велике полювання. Цю звістку приніс мій собака Бровко. Прохання до лісових мешканців, а особливо до вовків-сіроманців, мого собаку не кривдити і не лякати, щоб він міг безборонно до мене приходити і повідомляти, що затівають люди з рушницями. Собака, котрий називається Бровко, теж друг нашого лісу.

– Добре. Все передам. Будь спокійний.

Яке ж велике було здивування мисливців, коли в Ожиновій долині, де, кажуть, навіть дикі кабани водяться, мисливці нічого не вполювали.

– Навіть поганого зайця! – бідкалися і дивувалися мисливці.

– Тільки зганьбили себе перед приїжджими.

– Таке наше мисливське щастя.

– До чого тут щастя? Видно, знов хтось...

– Не вигадуйте. Вже навігадували, що Гаврилового синка з села в ліс прогнали. А видать, даремнісінько. Сорому нам

немає!

– Ну... Хлопець винен був.

– Винен! А тепер хто винен? А ми його спитали, чи він винен? Не спитали. А свій присуд поставили: винен. Та й живи тепер, людська дитино, серед звірини. Ганьба нам! Менше б слухали всяких птахоловів, що зі зла казна-чого на хлопця наговорив.

Старійшина мисливської громади дід Данило сказав:

– Годі нам, братове, сваритися. То найгірше діло. Бо коли до наших мисливських невдач додасться ще й розбрат, тоді хоч з громади тікай. Не треба того, хлопці. А за Гаврилового синка всією громадою вирішували. Так що не треба на когось одного вину складати, хоч би й на Харитона. Що, хлопця не спитавши, з села виселили – то зле ми вчинили, то правда. Але батько його Гаврило Варивода за сина не заступився, то, видно...

– Ти, Даниле, між нами найстарший, – сказав Василь Гамайда, – ми тебе всі поважаємо і слухаємось, цінуємо твоє мудре слово. Але часом і ти не маєш рації. Тимко ще зовсім дитина. Як йому там самому в лісі? Скривдили ми хлопця. Тяжко скривдили. Думаю, що він ніколи вже до людей не повернеться.

– Так йому і треба, – гукнув Харитон. – Перевертень! Я сам бачив, як він на вовка перекидався та по селі так ганяв.

– Не бреши, Харитоне, – тихо, але грізно сказав Варивода. – Я мовчав, я виконав волю громади – виселив, вигнав сина зі свого дому. Жінка й досі сльозами заливається. Але брехи на мого сина розпускати нікому не дозволю. Хоч і тобі, Харитоне. Якщо мій син винен, то він покараний. І годі про те.

Але Харитона не так просто було вгамувати.

– Захищай, захищай свого перевертня. А я сам бачив, як...

Тут до Харитона підійшов Василь Гамайда і мовчки заліпив йому по писку. Той поточився, але Василь не дав Харитону впасти – сам же його й притримав. Рука у Василя була крута. Дехто вже її знав. Всі мовчали. Замовк і Харитон перед видимою небезпекою. Дід Данило тихо сказав:

– Ну от що, братове... Давайте розходитися.

Настала зима. Позамітала все снігами, скувала льодами. Прийшла вона і до лісу. Позасипала глибокими снігами всі дороги і стежинки, і просіки. Деревя стояли святочні, у білих кожушках і в білих шапках.

– Тепер поживемо спокійно, – сказала сосна до сосни. – Тепер ніхто з людей сюди не поткнеться.

– Не тиш себе марними надіями, – відповідала їй посестра. – Незабаром хтось прокладе першу лижню – і почнеться. І мисливці прибудуть, і по хмиз хтось з санчатами прийде. А під Новий рік? Сама знаєш, що почнеться. Не одна з наших молоденьких красунь поляже під сокирою. І ради на те нема.

– Ох! Ох! Чимало кривди приносять нам ті двоногі створіння – люди. І чому їм не сидиться в їхніх селах та містах?

– Тихо. Хтось наче йде.

Замовкли і прислухалися.

– Та це Тимко, хлопець, той, що живе у лісі.

– То друг нашого лісу.

– О, так. Той нікого не скривдить. Жодної гілки даремно не зламає.

– А теж людина.

– Між людьми, як і між нами, всякі бувають. Є зайці і сарни, а є і вовки.

– Тихо. Він іде сюди.

– А ти все ще його боїшся?

– Ну... Все-таки якось...

На галявину виходить засніжений Тимко. Підходить до сосен.

– Що, померзли? Нічого. Он які кожушки зима вам подарувала. А шапки які. Ви тепер справжні красуні. Тепер ніякий мороз вам не страшний.

– Ох, ох, – застогнали сосни під вітром.

– Розумію вас. Треба пережити зиму. А там і весна прийде. Ліс повеселішає. Всім зараз важко. Зима... Ти щось сказала, білочко?

– Сказала, сказала. Я голодна. І мої білченята також. Ой, які голодні.

– А як же так сталося, Намистинко? Ти ж така працююча. Де ж твої припаси, що ти заготувала на зиму?

– Ой, ой! Де мої припаси! Якби ж я знала, де вони, то ми б не сиділи голодні. Ти ж знаєш, що ми, білки, любимо дещо з наших припасів ховати. От і я... Заховала. І забула, куди. А тут ще той сніг.

– Ну, нічого. Не плач. Бери своїх білченят – і мерщій до мене. Я всього надбав: і шишок, і грибів, а головне – не забув, куди поклав. До весни вистачить. Та накажи своїм білченятам, щоб не пустували. У мене має бути порядок.

Зраділа білка, білченята повеселішали та й ну пустувати. Аж довелося Тимкові на них насваритися. Не дуже, а так, злегенька, щоб трішки вгамувалися.

Не встиг Тимко білку з білченятами вирядити, як прийшов кабан Іклан. Довго рохкав, ніяково переминався, аж потім сказав:

– Чи нема в тебе часом, хлопче, чогось їстівного?

– Та як би не було? Є, звичайно. А чом же ти, господарю, так погано про свою родину подбав, що на зиму нічого не припас?

– Та я б припас. Але мої поросята такі ненажери, що все швиденько поз'їдали, а тепер кувікають, що спасу нема. Жінка й вигнала мене з хати, щоб якимось харчу пошукав. А де ти його, того харчу, знайдеш серед зими? Все снігом замело. То от... До тебе прийшов – може ти моїй біді допоможеш. Якщо вже не мою родину, то хоч мене нагодуй.

– Хитрючий ти, Іклане, як я бачу. Поросята нехай вдома голодні кувікають, а ти до мене в гості прийшов. Ну та добре вже. Іди, поїж сам та й додому своїм візьми.

– Ого, скільки в тебе жолудів.

– Виходить, що я кращий господар за тебе.

– Так у тебе ж поросят нема.

– Що нема – то правда. Але ж, коли вони є, то треба про них подбати.

Іклан їв, чавкав, та рохкав від задоволення, а потім від надлишку почуттів ще й рити почав.

– Е, е, – загукав Тимко. – Я розумію, що ти – свиня. Але, якщо вже тебе нагодували, то не рий, невдячна ти тварина.

Іклан зніяковів, а коли оговтався, то сказав:

– А можна, я у тебе трохи поживу?

– Е, голубе, ні. Тобі треба про дітей своїх дбати, що голодні вдома сидять.

– А можна, я в тебе хоч трохи посплю?

Не встиг Тимко ще нічого відповісти, як Іклан вже захропів. Поспавши в смак, прокинувся та й ну знову жолудями ласувати.

– Е, друже, ні, – обурився Тимко. – Поїв, спав, тепер поїсиш та й знову спати? А діти, ледача твоя душа? На ось тобі мішок жолудів та мерщій додому. І щоб з мішка жодного жолудя не з'їв. Ти вже наївся досита. А це – для твоєї дружини і твоїх дітей. Чув?

– Та чув, чув.

– Свиня – вона і є свиня. А дякувати за тебе хто буде?

– Рох, рох! А я й забув. Дякую, щиро дякую. Але я б охоче в твоїй коморі трохи пожив би.

– Іди вже, йди. Вдома на тебе чекають.

Дуже не хотілося кабанові виходити з теплої комори на лютий холод, але мусив. А під вікном у Тимка вже стояв і тремтів від страху і від холоду новий гість. Цього разу це був заєць.

– Чого тобі, куцохвостий? – запитав Тимко.

– Я замерз і зовсім голодний. А тут ще вовк з лисицею за мною женуться.

– Ходи, маленьке, я тебе заховаю. Відігрієшся і підкріпишся. Я й про тебе ще влітку подумав, щось припас для зими: і морквину, і капустину. Та не тремти так. Тут тобі нічого не загрожує.

Отак жив Тимко. Він мав повно роботи: того рятував, того зігрівав, того годував.

– І як всі вони знають, що треба у мене порятунку шукати? – дивувався хлопець. – І як вони знають, де я живу? А знають же.

Одні одним переказують. Цікавий світ.

А вдома тим часом всі за Тимком сумували. А найбільше мати. Бо чомусь у матері за дітьми завжди серце болить: чи маленькі вони, чи великі. А тут таке горе. Влітку та восени ще сяк-так. А коли настала зима і снігами все позамітало, стара Вариводиха зовсім спокій втратила.

– Як же ж там моя дитина, мій Тимко? – плакала жінка.
– Ні слова людського, ні тепла, ні харчу доброго. А може вже й нема його на світі? А я тут собі розкошую в добрі та в теплі. Ні, старий, я більше так не можу. Піду Тимка провідати.

– Куди ти підеш? Не знайдеш ти його у тому лісі і сама пропадеш у тих глибоких снігах.

– Пропаду – той пропаду, а таки піду свого сина шукати. А як знайду, то поживу з ним хоч і до весни. Ви вже тут і без мене раду собі дасте. Дівчата вже великі, господарювати вміють.

От напекла вона пиріжків: з яблуками, з грибами та капустою – знала, що її син найбільше любить, ще там чого набрала та й пішла. Ще поки по найждженій дорозі йшла, то нічого. А як дійшла до лісу...

– Мати Божа! Скільки ж тут того снігу. І хоч би тобі стежину хто проклав. Видно, ніхто зараз до лісу не квапиться. Правду мені старий казав: пропаду я тут.

Ще можна було вернутися додому, але про таке жінка й думати не хотіла.

– Ні вже, – сама собі сказала, – вертатися не буду, що буде, те й буде. Сказала собі так і увійшла в ліс.

Взимку день короткий. Скільки там того дня? Незабаром вже й вечоріти стало. А мороз дужчає та дужчає. Страшно Вариводисі. Там гілка хрусне, там виття вовче почується їй. А снігу того – здається, довіку його весні не розтопити.

– Пропаду я тут, – сказала в розпачі жінка та й заплакала.

– Синочку мій, Тимку! Хоч би мені ще раз тебе побачити, а вже потім хоч і пропасти.

А Тимко сидів собі у своїй теплій хатині та пив узвар з

лісових кисличок, що насушив за літа. Коли чує, сорока під вікном скрекоче. До самого вікна підлетіла та й кричить щосили. Але нічого не розбере Тимко крізь зачинене вікно. Як був, так і вискочив з хати: може лихо яке?

– Чого кричиш, білобока? Чого ліс полохаєш? Що трапилось?

– Там... Жінка! Вона йде у ліс, але через сніг ніяк іти не може. Зовсім з сил вибилася. Мабуть, пропаде.

– Почекай, сороко. Я зараз. Одягнуся, лижі з собою візьму.

Одягнувся Тимко, лижі з собою прихопив, що сам собі змайстрував.

– Я готовий, сороко. Але пам'ятай, що у мене нема крил.

– Бідний ти, бідний! Як би було добре, якби у тебе крила були.

– Ну, показуй, де та жінка.

Коли Вариводиха вже зовсім втратила надію, що колись вибереться з тих снігів, і вже зовсім зібралася замерзати, вона раптом побачила лижника. Вона спершу подумала, що це їй мариться.

– Кажуть, що таке буває, коли людина замерзає, – тихо сказала жінка. – Мабуть, я вже замерзаю.

Та лижник наближався. Він ішов до неї. І яке ж було її здивування, коли вона впізнала свого Тимка.

По якійсь часі сиділи вони в теплій Тимковій хаті та пили Калиновий напій. Тимко ласував маминими пиріжками і казав, що нічого смачнішого і на світі нема. Хлопець про всіх розпитував, сам розказував, наче скучив за людською мовою і ніяк не міг наговоритися. Мати дивилася на свого сина і не впізнавала його: він став зовсім дорослим, змужнів, набрався сили, виглядав дужим і здоровим. Сказала йому про те – засміявся.

– А в лісі, мамо, інакше не можна. Тут не те, що вдома: чи заробив, чи ні, а їсти тобі дадуть. Тут, мамо, про все треба

самому подбати. От за весніе – то я собі й город посаджу, щоб і огірки, і картопля, і капуста, – щоб все було.

Тут хтось у шибку настирливо постукав. Мати аж злякалася.

– Хто це, сину?

Тимко виглянув.

– Це, мамо, лось.

– Лось? Чого йому треба?

– Зараз вийду та запитаю.

– А він тобі нічого не зробить?

– Ні, мамо, не зробить. Лось – тварина мирна. Певно, їсти захотів, а знає, що у мене є припаси, – от і прийшов. Весною почну ще одну комору будувати, щоб більше всього для зими запасти. Їм, мамо, взимку важко. Що дістанеш з-під снігу?

Тимко вийшов, а мати ніяк надивуватися не могла, що її син, її дитина, живе таким незвичайним життям, має такий незвичайний дар. А може той дар не такий вже й поганий? За що ж його люди так жорстоко покарали? Вариводиха відчувала, що синове життя якимсь дивним способом переходить і в неї, виповнює її всю, і вона вже й сама думає про того лося, що прийшов до її сина шукати порятунку, бо вірить йому і знає, що той не скривдить нікого – ні пташку, ні звірину, ні навіть рибу. То хіба ж це зле? То ж за що ж тоді люди покарали її хлопця?

Тимко повернувся усміхнений.

– Ну що? – запитала. – Чого хотів той лось?

– Їсти, мамо.

– Нагодував?

– Звичайно. Я тут, мамо, і звірячим лікарем потрохи стаю. Мушу, бо більше нікому. Треба буде книжок роздобути, щоб підвчитися. Часом когось мисливці поранять або так хтось занедужає. Треба підвчитися, щоб знати.

– А за людьми не сумуєш?

– Сумую часом. За вами сумував, ви мені часто снилися, мамо. За хлопцями та дівчатами сумую. Та що вже?.. Ачасом мені шкода людей, що вони не знають навіть того, що знаю я.

Обмежують себе, не хочуть ширше дивитися на світ.

– Не суди їх, синку. Вони мусять добувати харч для своїх родин.

– Я не суджу, мамо. Але ж все, що живе на землі, у воді чи в небі, – все хоче жити.

Прожила Вариводиха у сина аж до весни. Поздоровшала наче, п'ючи трав'яні напої, відвари та настоянки. Все надивуватися не могла: звідки її син так багато знає? Звідки він так добре на травах розуміється?

– Не знаю, мамо. Це якось само, наче поза мною, – і сам дивувався Тимко.

– Це, дитино, певно, сама природа тебе таким талантом наділила, бо обрала тебе бути своїм оборонцем. А мені, сину, вже пора. Не гнівайся. Вже незабаром і городи садити. А без мене, сам розумієш, ніхто ради не дасть.

– Дякую, мамо, – і не помітно змахнув сльозу. – Мені так добре з вами було.

– І мені, – тихо сказала мати. – Мені навіть здалося... Тільки ти з мене не смійся. Повіриш, мені навіть здалося, що і я часом починаю розуміти ту звірячу мову.

Пішла Вариводиха. Бо мусила йти. Весна вже кликала в село, на город, до землі. Земля потребувала її рук. Але їй було дуже жаль і за Тимком, що залишався тут знову сам, і за лісом, до якого вона вже почала зводити, ну, Тимко залишався не зовсім сам, але без людського слова. А лісу було їй жаль дуже. Він прокидався вже від зимового сну, оживав, наповнювався птаством.

– Гей, лісе, пишний та красний, – казала, майже співала Вариводиха. – Бережи мого сина, не кривдь його.

І їй здалося, що ліс відповів голосним шумом.

– Все в природі розумне, – тихо сказала сама до себе Вариводиха. – То ми, люди, думаємо, що ми найрозумніші. А воно ж не так...

Та й пішла в село. Пора було до людей повертатися, бо там

теж були її діти.

Якось рано-ранесенько Тимко прокинувся від того, що хтось під його вікном тонісінько видзвонював, мов у срібні дзвіночки, вимовляючи:

– Тим-Тимко! Тим-Тимко!

Хлопець відразу ж зірвався на рівні ноги. Сон, як рукою зняло. Та й до вікна.

– Синичко, чого тобі так зраненька? Що трапилося?

– Нічого не трапилося, Тим-Тим-Тимку. Просто... Скажи, ти знаєш, де в нашому лісі росте найстаріший дуб?

– Той, що йому вже більше, ніж сто років?

– Ха! Сто років! Та тому дубові може й всі чотириста.

– Ну добре, синичко. То що там з тим дубом?

– Та з дубом нічого. А от ти збирайся. Там на тебе чекають.

– На мене? Хто на мене чекає?

– О, Тим-Тим-Тимку... Вельми поважні персони. Так що ти скорше збирайся і лети, тобто іди.

– І не подумаю. Аж доки не скажеш, хто там на мене чекає.

– Тим-Тим-Тимку, ну не можу я тобі того сказати. Мене послали – от і все.

– Тоді я не йду, бо я не знаю, чи варта мені йти.

– Варта, варта, повір мені.

– Давай так: я буду збиратися, а ти розкажуй.

– Ой, Тим-Тимку... Ну, та добре вже, розкажу. Раз в рік під тим найстарішим в нашому лісі дубом збираються три царі: звірячий, пташиний і риб'ячий. Вони збираються раду радити та проблеми наші вирішувати. Цього разу говорили про тебе.

– Про мене? А що ж вони про мене говорили?

– Того я, Тим-Тимку, не знаю, бо коли царі між собою говорять, то ніхто того не повинен слухати. Мене послали, щоб тобі сказати, аби ти прийшов. Так що ти не гайся, а скорше йди, бо ж ти крил не маєш, то ще доки зайдеш... Мені дуже жаль, що

ти не можеш літати. От якби в тебе були крила, це так зручно.

– Я, синичко, людина. А тому... Ну, ходімо вже. Я готовий.

А під старезним дубом і справді зібралися три царі: величезний лев з розкішною гривною, що, кажуть, ради такої оказії прибув аж з далекої Африки. Від його могутнього рику земля тремтіла довкіл, і кожна жива істота ховалася, щоб її не було ні видно, ні чути. Пташиний цар – найбільший в світі орел, що, коли розпростер свої крила, то закривав півнеба. Можна було подумати, що це велика хмара і що зараз почнеться дощ. Орел сидів на вершині старезного дуба, оглядав простір своїм орлиним зором і щось клекотів, грізне і розумне. Риб'ячий цар, велетенський осетр, що раз на рік виходив на сушу – мав на те право, бо ж таки був царем, почувався, вочевидь, не дуже комфортно на суші, але тримався з усіх сил, аби ніхто про нього нічого кепського не подумав.

Царі чинно розмовляли між собою, бо мали про що. Скаржилися на мисливців, на посушливе літо, що висушило минулого року малі водойми. І чого чекати цього літа? Як воно буде?

– Якби людина менше втручалася в наше життя, то було б краще, – сказав риб'ячий цар. – Забруднюють ріки та озера, вода стає непридатна, риба гине. І що робити? А тут ще рибалки. Мало їм з вудочками на березі сидіти, так вони сіті у воду позакидають та й ловлять все, що трапиться. І малят наших не шкодують. А я, хоч і цар, нічого не можу зробити.

– Так... Важко тут щось порадити, бо людина себе вважає царем природи. А якщо ти цар, то подбай про свої підданих. Не замулуй ставки, не скидай у річки всякий непотріб, не отруй воду.

– А ліси? Скільки їх вирубують просто так. Ялинки, що найкращі, – на свято, дуби та ясени – для облаштування своїх гнізд.

– У людей не гнізда, а хати.

- Хіба не однаково? Однак ліс нищать.
- Ні, – проричав лев, – треба з людиною повести війну.
- Війна людині, – разом вигукнули орел і риб'ячий цар.
- Війна людині, – вигукнули вони ще раз, тепер вже

утрьох.

Ажтут нагалявину несміливо вийшов маленький чоловічок. Зеленавий, замість брилика гриб на голові, суха травинка на тому грибочку. Це був місцевий лісовичок – господар тутешнього лісу. Кожен ліс має такого господаря. Вийшов боязко, та тримався гідно. Вклонився царям чемно та й каже:

– Дозвольте мені на захист людини слово мовити. Людина завдає нам багато шкоди, то правда. Але маємо серед людей і друзів. Вони садять ліс, доглядають його. А декотрі навіть себе зеленими називають. Це, щоб, як я. Вони про все дбають: і щоб річки не замулювали, і щоб ліс не вирубували, і щоб звірину, птаха та рибу берегли. А в нашому лісі хлопець живе. Тимком зветься. Є в людей ім'я таке. Так того Тимка в лісі кожен звір знає, кожна деревина. За риб не скажу, але лісовим мешканцям цей хлопець дуже допомагає. Кого підлікує, кого підгодує, кого добрим словом потішить. Завдяки йому мисливці перестали бувати в нашому лісі.

– Чув я про того Тимка, – сказав лев.

– Та й серед птахів він відомий. Давно про нього чув, – докинув орел.

– Знаю і я про того хлопця, – сказав риб'ячий цар. Лісовик посмілішав. – То я, власне, за нього просити хочу.

Чоловічок ще раз поклонився.

– Хлопець доходить до зросту. Йому б вже час і про пару подумати, а він у лісі з нами живе. Із-за того, що Тимко нам допомагав, про мисливців нас попереджав, люди вигнали його з свого суспільства. Що ж йому тепер все життя самому бути? Чи не можна йому якимось допомогти?

– Можна, – заклекотів орел. – Тим паче, що і в мене у тому питанні проблеми чималі. Ну... Ви знаєте, а може й не всі знають, що взяв я собі за дружину людську дівчину. Сподобалася

мені, – от і взяв. І народилася у нас з нею дочка. Красуня, скажу я вам. Дружина наполягала, щоб Оленою її назвали. Я не міг їй суперечити, але домовився, що дівчину нашу будемо звати не Олена, а Орлена. І по-людськи ніби, але й по-орлиному. От і доросла вже моя Орлена до віку, коли саме розцвітає дівоча краса. А де їй пару шукати? У людському світі вона вже жити не зможе – у неї вже зовсім інші уявлення про світ. Спробував я їй хлопця з людського світу принести. Та нічого з того не вийшло. Не так це просто. Хлопець той сумував, Орлена плакала, жаліла його. А головне те, що він їй зовсім не сподобався.

– Волі в нього замало, – каже донька. – Приземлений він дуже. Такий ніколи не зрозуміє ні краси гір, ні краси польоту, ні широти простору.

Таки й від мене щось перебрала моя Орлена. А тепер, батьку, і клопочися, де їй нареченого взяти. Вона в мене свавільна, розумна і волю любить. Скалолазка. Шкода тільки, що літати я так її і не навчив. Думаю, що цей ваш Тимко був би їй до пари. Але спершу я сам хотів би на того хлопця подивитися: чи такий він, як ви про нього розповідаєте.

– Ану, зелений, – рикнув лев до лісовичка, – чи не можна за Тимком когось послати?

– Чому не можна? Можна. Он синичка літає – її й пошлемо.

Понедовгім часі Тимко стояв перед трьома царями, спокійний, гордий, з почуттям гідності.

– Чи ти, хлопче, знаєш, перед ким ти стоїш? – заклкотів Орел.

– Знаю, – спокійно відповів Тимко. – Перед трьома царями.

– І тобі не страшно?

– Ні.

– Чому ж так?

– Бо я нічим перед вами не завинив. На мене ніхто з ваших підданих не може поскаржитися: ні птах, ні риба, ні звір. Я нікого не скривдив, а чим міг, тим допомагав.

– Чи думаєш ти, що заслужив нашу милість?
– Про те не знаю. Якщо сказати правду, то не із-за царської милості я старався.
– А із-за чого?
– Я робив те, що мав робити, не чекаючи за свою працю нагороди.
– Ти чесний хлопець, Тимко.
– І хоробрий.
– І вмієш триматися гідно навіть перед царями. Це робить тобі честь, людське дитинча.

Аж тепер злегка вклонився на знак поваги, пошани і вдячності за добрі слова.

– А чи не хотів би ти, хлопче, – запитав обережно орел, – женитися на моїй доньці? Вона – дівчина людська, як і ти, тільки в характері у неї є щось орлине. То як?

– Не знаю, царю пташиний. Не бачив ще твоєї доньки.

– А того, що вона – царева донька тобі не досить?

– Ні, царю, не досить. Найперше треба, щоб дівчина мені сподобалася. І щоб я їй до душі прийшовся. У нас, у людей, так прийнято.

– Ти, хлопче, чесний і розумний. Якщо ми поєднаємося, то між нами і людиною настане вічний мир. Приходь завтра сюди о тій самій порі. Побачиш мою Орлену.

Неспалося тієї ночі Тимкові. Сон кудись завіявся від нього. Замість того перед очима в хлопця стояла дівчина: то русокоса, то чорнява, то кароока, то з очима голубими, як небо. Орлена... Чи Олена... Ні, він її буде кликати Оленою. А як він їй? Чи сподобається? Таке питання перед Тимком ще ніколи не виникало. Він мусив те визнати, що відвик від людей, а про дівчат і думати забув. А от тепер... Яка вона? І про що він з нею буде говорити?

Вранці, як міг, причепурився. А зрештою, як собі хоче та незвичайна дівчина. Нехай приймає його таким, який він є у своєму повсякденному житті. Зібрався Тимко та й пішов до

того найстарішого дуба. А там... Там стояла така дівчина, яку не могла намалювати найфантастичніша Тимкова уява. Невеличка, рухлива, так і здавалося, що вона зараз злетить вгору і полине кудись у синє небо, бо виглядало так, що її зовсім не тримала земля. Погляд у дівчини і справді був орлиний. А очі... І справді, які в неї очі? Того Тимко так і не визначив. Як у сні: то карі, то сірі, то наче голубі, то зеленаві... Одне знав Тимко, що легко розлучитися з тією дівчиною він вже не зможе. Запала вона йому в душу.

«А що, коли Олена мене не захоче?» – з острахом думав хлопець. Думав так і мовчав. Щось подібне крутилося, мабуть, в голові Орлени, але вона почувала себе сміливіше. Може тому, що була все-таки царевою донькою. Вона перша заговорила, сказала, наче проспівала:

– Чому ж ти мовчиш, хлопче? Чи тебе твої батьки звичаю не навчили, що ти мені і не поклонився, що ти зі мною і не привітався? Чи ти розгубив всю батьківську науку, у лісі живучи?

– Вчили мене звичаю мої батьки і не розгубив я ту науку, в лісі живучи, та твоя врода так глибоко вразила мене, що я й на привітне слово не спромігся. Здорова була, любя дівчино, і нехай буде здоровий і красний весь твій рід.

– Гарно вмієш говорити. А тепер ходімо звідси. Нехай царі свою раду радять, а ми з тобою підемо свою раду радити. Не бійся, татку. Не дивися на мене так застережно. Цей хлопець мене не скривдить. А тепер, хлопче, покажуй мені свої володіння.

– Що ти! Що ти! Ор... Олено! Які володіння? Я друг лісу, а не володар.

– Знаю, знаю. Багато про тебе наслухалася. Всякого.

– Всякого? – занепокоївся Тимко.

– Та не лякайся ти. Доброго наслухалася. Ну, ходімо. Покажеш мені кращі місця в своєму лісі. А раптом мені сподобається тут, і я поміняю свої гори на твій ліс? Хоча... Я краще тебе в свої гори заберу, ніж сама залишуся в твоєму лісі.

– Ні, красуне. Дуже ти мені до душі припала, але маєш

знати, що з лісу я нікуди вже не піду. Ліс полонив мене навіки. Тут мій дім.

Довго ходили вони по лісу. Тимко показував Орлені найкращі і найпотаємніші куточки. Хлопець дуже хотів, щоб вона полюбила ліс так, як любить його він, Тимко. Після довгої прогулянки, коли хлопець і дівчина, втомлені і щасливі, відпочивали в Тимковій хатині, Орлена сказала:

– Тепер я нарешті зрозуміла, за чим так сумувала моя мама. Вона так і не звикла до гір. Вона сумує й досі за лісом і за своїм селом. Знаєш, мені подобається твій ліс. Тут тихо і гарно. Деревка шумлять, наче коліскову співають, ніжну і голубливу. Але без тебе у лісі було б сумно.

– То ти залишишся в моєму лісі і станеш мені за дружину?

– Мабуть, що так. Послухай... А мене твоя звірина любитиме?

– Звичайно, що любитиме. Лісові мешканці... Знаєш... Вони душу людську відчують. Навіть вовки.

– Ну, про вовків це ти облиш. Це ти вже фантазуєш. Вовк є вовк.

– Поживеш у лісі – сама переконаєшся. Вовк, ясна річ, хижак. Але він теж полює з розумом.

– Який складний цей світ, – задумливо сказала дівчина.
– Складний і цікавий. Так, я залишаюся в твоєму лісі. Ходімо і скажемо про це моєму батькові. І нехай між людиною і природою запанує вічний мир.

ЗМІСТ

Замість приказки	3
Дівчина княжогороду	5
Незвичайний дар	29

